

Niina Hänninen

Sisä-Savon maitotilojen investointien kartoitus

Opinnäytetyö

Kevät 2010

Maa- ja metsätalouden yksikkö

Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma

Maaseudun yritystoiminnan johtaminen ja kehittäminen

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Maa- ja metsätalouden yksikkö

Koulutusohjelma: Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Maaseudun yritystoiminnan johtaminen ja kehittäminen

Tekijä: Niina Hänninen

Työn nimi: Sisä-Savon maitotilojen investointien kartoitus

Ohjaaja: Eliisa Kallio

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 61

Liitteiden lukumäärä: 4

Tässä opinnäytetyössä kartoitetaan Sisä-Savoon kuuluvien kuntien maatilojen investointeja. Opinnäytetyön tilaaja oli Euroiksi – Menestyvä Maatilayritys –hanke, jota toteuttavat ProAgria Pohjois-Savo ja Savonia ammattikorkeakoulu Maito-Savon hallinnoimana. Tavoitteena oli kartoittaa meneillään olevat ja vasta suunnitellut investoinnit, sekä selvittää syitä mahdolliseen investoimattomuuteen. Maitotilallisille lähetettiin syksyllä 2009 kysely, jonka antamiin vastauksiin työ pohjautuu.

Opinnäytetyö koostuu yleisestä teoriaosuudesta ja kyselyn vastausten analysoinnista. Teoriaosuudessa pohditaan tämän päivän maidontuotantoa, etenkin investointien kannalta. Kyselyn vastauksia verrataan keskenään maidontuotantoa jatkavien ja lopettavien tilojen välillä. Työssä tarkastellaan myös mahdollisia kuntakohtaisia eroja. Kyselystä saadut vastaukset olivat jokseenkin odotetun mukaiset; lopettavia tiloja oli paljon jokaisessa Sisä-Savon kunnassa. Jatkavat tilat kuitenkin osoittavat halukkuutensa investoida ja kehittää oman tilan toimintaa.

Avainsanat: maitotilat, investoinnit

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Ilmajoki School of Agriculture

Degree programme: Agriculture and Rural Enterprises

Specialisation: Management and Development of Rural Entrepreneurship

Author/s: Niina Hänninen

Title of thesis: Review of investments at dairy farms in Sisä-Savo

Supervisor(s): Eliisa Kallio

Year: 2010

Number of pages: 61

Number of appendices: 4

This thesis reviews the investment situation of dairy farms in the rural districts of Sisä-Savo. The Euroiksi – Menestyvä Maatilayritys – project was the orderer of the thesis. The project is produced by ProAgria North-Savo and Savonia University of Applied Sciences and it is under Maito-Savo's control. The main idea of the thesis was to observe investments that are happening now and in the future at the dairy farms and if the farms are not going to invest, why not.

Part of the thesis is general theory and part answers to a survey, which was sent to the farmers in the autumn of 2009. There are 125 dairy farms in Sisä-Savo and 54 of them returned the questionnaire. I analyzed the answers from the questionnaires with the SPSS-computer programme. Only 44 % of the farmers that give answers to the questionnaire are going to be dairy farmers in ten years time. At this moment only a few of them are going to invest, farms that are not continuing dairy farming are not interested in investments. One of the significant incentives to invest was the farmers own vision and goal coming true. Most of the farmers hoped for more investment support from the agricultural administration. The biggest reason for a farmer not to invest was the clear lack of a successor.

Keywords: dairy farm, investment

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo	6
1 JOHDANTO.....	8
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite	8
1.2 Tutkimuksen viitekehys.....	9
2 MAIDONTUOTANTO SUOMESSA	11
2.1 Maitotilojen nykytilanne.....	11
2.2 Alueelliset erot	16
2.3 Tuotos-panossuhteet.....	19
2.4 EU:n ratkaisujen vaikutus	23
2.5 Maidon hintakehitys	26
3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO.....	29
3.1 Kysely ja sen laadinta	29
3.2 Postitus.....	30
3.3 Vastaukset.....	30
4 TUTKIMUKSEN TULOKSET	31
4.1 Tilojen taustatiedot.....	31
4.2 Tilan koko	32
4.3 Toteutusvaiheessa olevat investoinnit	37
4.3.1 Tuotantorakennuksiin kohdistuvat investoinnit	37
4.3.2 Peltoihin kohdistuvat investoinnit.....	38
4.3.3 Koneisiin kohdistuvat investoinnit	38
4.4 Suunnitellut investoinnit.....	39
4.4.1 Tuotantorakennuksiin kohdistuvat investoinnit	39
4.4.2 Peltomaahan kohdistuvat investoinnit	41
4.5 Motivaatio investointeihin.....	42
4.6 Tahot, joilta kaivataan tukea tilan kehittämiseen	44
4.7 Syitä tilojen investoimattomuuteen	45
4.8 Yhteenveto	47

5 JOHTOPÄÄTÖKSET	51
LÄHTEET	53
LIITTEET	56

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Tutkimuksen viitekehys	9
Kuvio 2. Maatilojen tuotantosuunnat 2007.	11
Kuvio 3. Maidon kokonaistuotanto 1955-2007	12
Kuvio 4. Maidon tuotanto ja kulutus Suomessa	13
Kuvio 5. Yli 50 lehmän karjojen osuus maidontuotannosta.....	14
Kuvio 6. Lypsylehmät ja keskituotos 1972-2007.	15
Kuvio 7. Maitotilat kunnittain 2007	16
Kuvio 8. Maitotilojen määrä tukialueittain.....	17
Kuvio 9. Tukialueittainen maidontuotannon rakenne karjakokoluokittain (prosenttia tiloista).	17
Kuvio 10. Maatalouden tuotantopanosten hinnat.....	20
Kuvio 11. Tuetut investoinnit navettatyypin mukaisesti 2007	21
Kuvio 12. Maidon yksikkökustannus 1995-2006	22
Taulukko 1. Maidon tuotantokustannukset senttiä/kg 2006.....	22
Kuvio 13. Kannattavuuskerroin tuotantosuunnittain 1998-2006.....	23
Kuvio 14. Maidon kokonaistuotanto sekä maakiintiön ja meijerimaidon määrä.....	25
Kuvio 15. Tukien osuus kokonaistuotoista kannattavuuskirjanpitotiloilla.....	28
Kuvio 16. Maidon tuottajahinnat 1995-2008.....	28
Taulukko 2. Vastausten määrät ja vastausprosentit kunnittain	30
Kuvio 17. Sukupolvenvaihdon ajankohta kappalemääräisesti kunnittain.....	32
Kuvio 18. Tilojen jakautuminen kokoluokkiin lehmämäärien mukaan.	33
Kuvio 19. Kunnittain kappalemääräisesti vastaajien arvio eläintenpidon jatkamisesta kymmenen vuoden päästä.	34
Taulukko 3. Sisä-Savon keskiarvoiset eläinmäärät / tila	35
Kuvio 20. Tilojen jakautuminen kokoluokkiin lehmämäärien mukaan kymmenen vuoden päähän arvioituna.....	35
Kuvio 21. Sisä-Savon navetat rakennusvuoden mukaan.	36
Kuvio 22. Eläinten pitoa jatkavien investoinnit tuotantorakennuksiin	37
Kuvio 23. Eläintenpidon lopettavien tämän hetkiset investoinnit koneisiin.	38
Kuvio 24. Eläintenpitoa jatkavien tämän hetkiset investoinnit koneisiin	39
Kuvio 25. Eläintenpitoa jatkavien suunniteltujen navettainvestointien toteutus.....	40

Kuvio 26. Eläintenpitoa jatkavien tilojen parsipaikkojen lisäysmäärät.	40
Kuvio 27. Eläintenpitoa jatkavien tilojen arvio suunnitellun investoinnin toteutustavasta	41
Kuvio 28. Eläintenpitoa jatkavien tilojen investoinnit peltoihin viiden vuoden sisällä.	42
Kuvio 29. Merkittävin kannustin tilan kehittämiseen eläinten pitoa jatkavilla tiloilla.	43
Kuvio 30. Merkittävin kannustin tilan kehittämiseen eläintenpidon lopettavilla tiloilla.....	44
Kuvio 31. Jatkavien tilojen tuen tarve.....	45
Kuvio 32. Lopettavien tilojen tuen tarve	45
Kuvio 33. Lopettavien tilojen syyt investoimattomuuteen	46
Kuvio 34. Jatkavien tilojen syyt investoimattomuuteen	47
Taulukko 4. Yhteenveto tiloista kunnittain ja koko Sisä-Savo	49

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää Sisä-Savon alueen maitotilojen tulevia ja menossa olevia investointeja sekä mahdollisia syitä näiden puuttumiseen. Sisä-Savon seutu muodostuu viidestä eri kunnasta: Karttula, Rautalampi, Suonenjoki, Tervo ja Vesanto. Samalla arvioidaan, mikä on tiloilla suurin motivaatio tilan kehittämiseen. Tutkimuksessa kartoitetaan tilojen nykyinen koko ja suuntaa antavasti myös tilan koko kymmenen vuoden päästä.

Tämän opinnäytetyön tulokset pohjautuvat lokakuussa Sisä-Savon tiloille postitse lähetettyihin kyselyihin. Tiloja oli yhteensä 125 kappaletta. Tulokset analysoitiin SPSS –ohjelman avulla. Tulokset käsiteltiin sekä kuntakohtaisesti että yhteen vetona Sisä-Savosta.

Opinnäytetyön tilaaja oli Euroiksi – Menestyvä Maatilayritys –hanke, jota toteuttavat ProAgria Pohjois-Savo ja Savonia ammattikorkeakoulu Maito-Savon hallinnoimana. Hankkeen tarkoitus on saada tuottajat havaitsemaan tilakohtaiset kehityskohteet ja tarttumaan niihin sekä ylläpitämään jo löydettyjä vahvuuksia. Tavoitteeseen pyritään järjestämällä teemapäiviä, maatilayritysten kehittämisryhmiä, opintomatkoja sekä talouskoulutuksia maatilayrityksille.

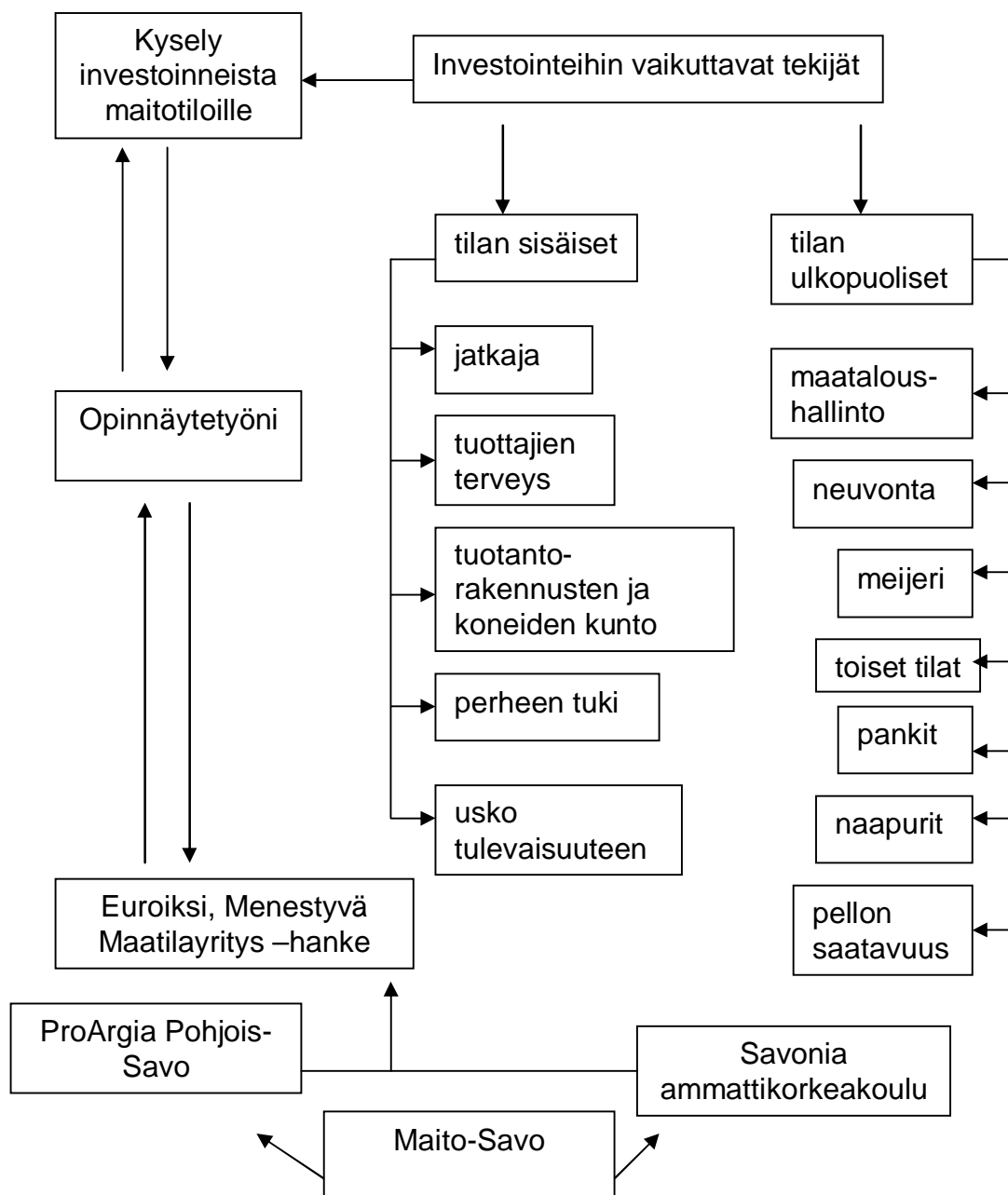
Opinnäytetyö koostuu pohdinnasta maidontuotannon yleisestä tilasta Suomessa ja kyselytuloksista Sisä-Savon maitotiloilta. Työn tarkoitus on vastata kysymyksiin:

- Mitä investointeja on menossa tällä hetkellä?
- Mikä on merkittävin kannustin tilan kehittämisessä?
- Miltä taholta tuottajat toivoisivat enemmän tukea tilan kehittämiseen?”
- Miksi ei investoida?.

Kyselyn tarkoituksena on myös herätellä paikallisia tuottajia miettimään, että voisiko investoiminen sittenkin olla ajankohtaista.

1.2 Tutkimuksen viitekehys

Tilojen investointeihin vaikuttavat tekijät ovat helposti jaoteltavissa tilojen sisäisiin ja ulkopuolisiin tekijöihin. Kuviossa 1 esitellään tutkimuksen viitekehys, josta käy ilmi, kuinka opinnäytetyö rakentuu.

Kuvio 1. Tutkimuksen viitekehys.

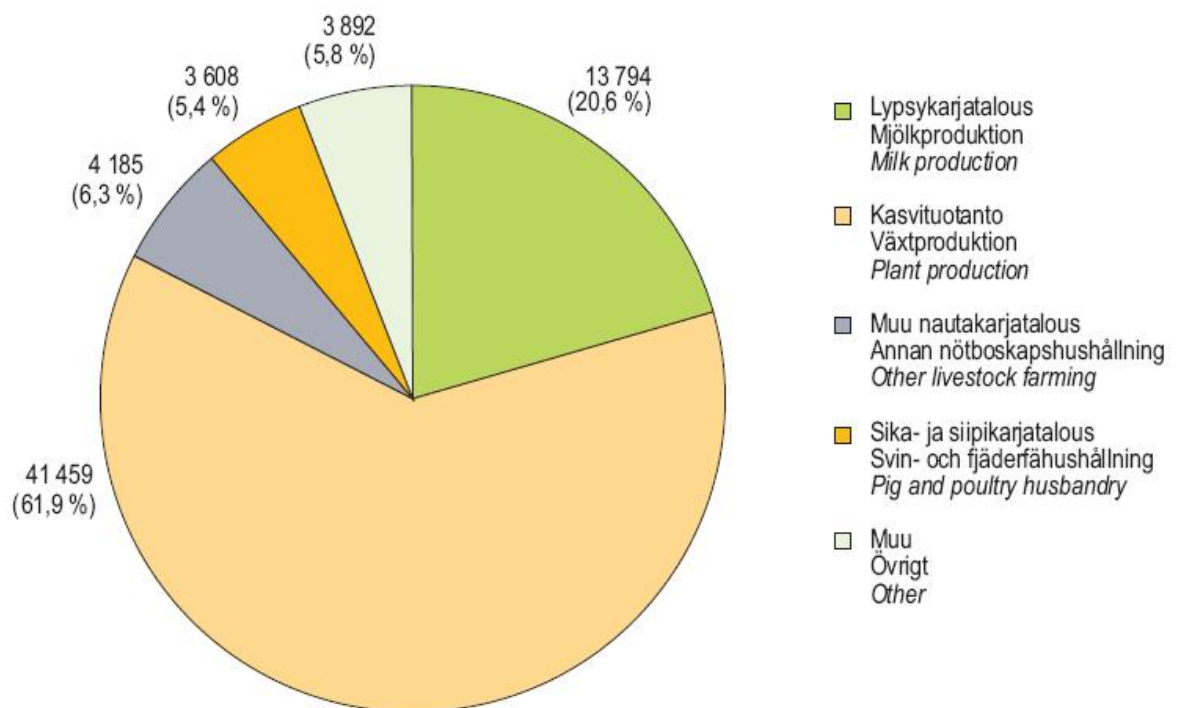
Maitotilat vastaavat heille lähetettyyn kyselyyn koskien investointien kartoitusta. Paikallinen kehitysorganisaatio Maito-Savo hallinnoi ProAgrian ja Savonia

ammattikorkeakoulun toteuttamaa Euroiksi, Menestyvä Maatilayritys -hanketta, joka toimii opinnäytetyön tilaajana. Kyselyssä kartoitettiin, mitkä tekijät vaikuttavat investoimattomuuteen, miltä taholta toivottaisiin investointeihin lisää tukea ja mikä kannustaa investointeihin eniten.

2 MAIDONTUOTANTO SUOMESSA

2.1 Maitotilojen nykytilanne

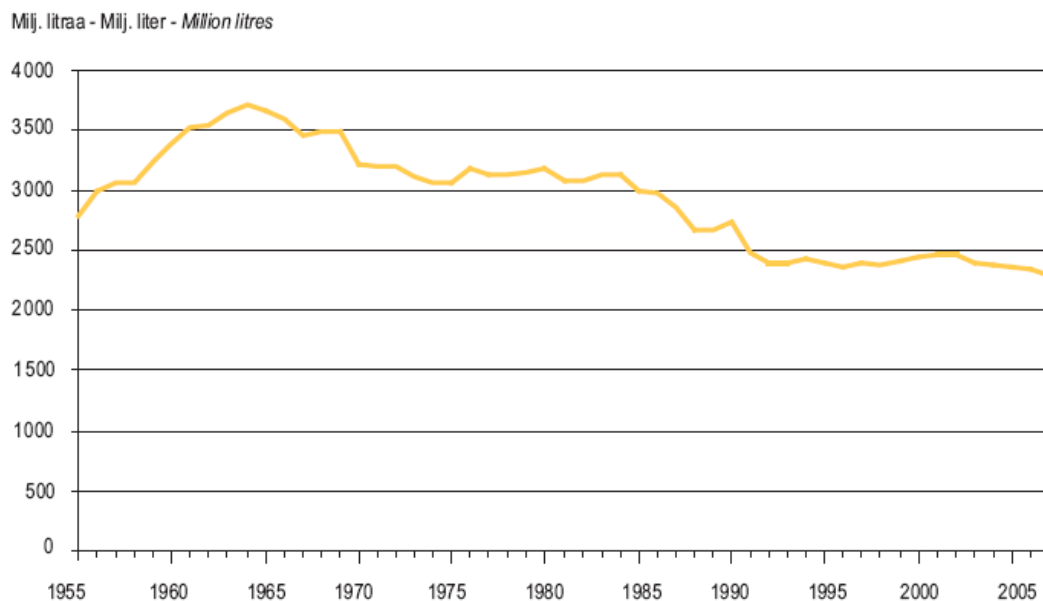
Lypsykarjatalous on Suomen merkittävin maatalouden tuotantosuunta tuotannon kokonaisarvolla mitattuna (Rajaniemi 2008, 12). Lypsykarjatalous on maamme toiseksi yleisin tuotantosuunta ja yleisin kotieläintuotannon suunta (kuvio 2). Kasvituotannon suurta määrää selittää se, että monet tilat kotieläimistä luovuttuaan jatkavat kasvituotantoa, sivutoimisena ainakin.

Kuvio 2. Maatilojen tuotantosuunnat 2007. (Maatilatilastollinen vuosikirja 2007, 39.)

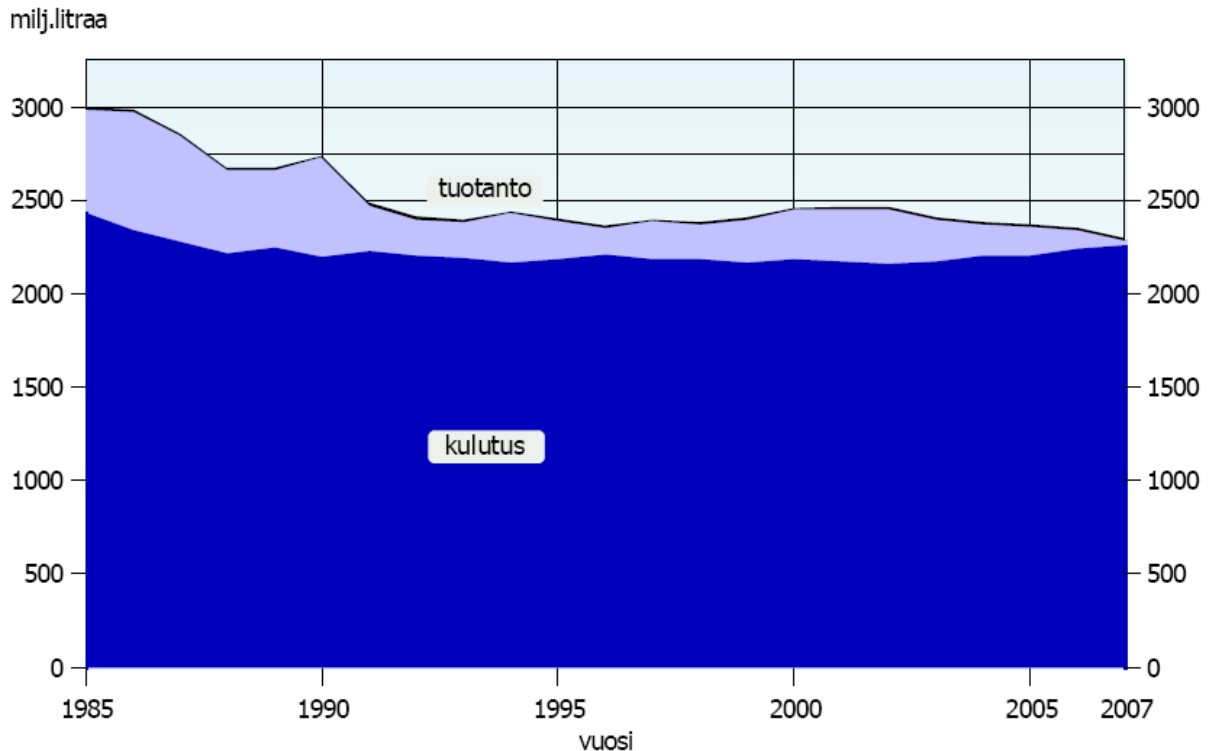
Maidontuotanto vuosien 1955-2007 välillä on ollut selvästi laskussa (kuvio 3). Suomessa maidontuotanto lisääntyi aina vuoteen 1964, jonka jälkeen tuotanto pysyi vakiintuneena vuodet 1970-1984. Tämä näkyy myös meijereille lähetetyn maidon määrässä, joka sitten vuoden 1984 jälkeen väheni (Turkki 2003, 64). Meijereihin vastaanotetun maidon määrä on pudonnut vuoden 1990 reilusta 2 600 miljoonasta maitolitrasta ensin 2000 vuoden 2 371 miljoonaan litraan ja viimeisimpään 2008 vuoden 2 188 miljoonaan vastaanotettuun maitolitraan. Samassa suhteessa on maidontuottajatkin vähentyneet 1990 vuoden noin 45 500

tuottajasta nykyiseen 2008 vuoden tuottajamäärään, joka oli noin 12 300. Suurin notkahdus sekä vastaanotetun maidon määrässä että tuottajien määrässä on heti 1990-luvun alussa. Tuolloin maidontuottajia väheni vuoden 1990 määrästä reilu 5 800 tuottajaa vuoteen 1991. Vuoteen 1992 mennessä määrä putosi vajaalla 3 200 tuottajalla. Samoina vuosina maidon vastaanotettu määrä putosi meijereissä vuoden 1990 määrästä noin 327 miljoonaa litraa vuonna 1992 vastaanotettuun määrään. (Meijerimaidon tuotanto 1990- elokuu 2009 [Viitattu 23.10.2009].)

Kuvio 3. Maidon kokonaistuotanto 1955-2007. (Maatilatilastollinen vuosikirja 2008, 122.)

Vaikka maidontuotanto on laskenut, silti se riittää täyttämään ja ylittääkin kotimaisten maitotuotteiden kulutuksen (kuvio 4) vielä hetken aikaa. Mikäli lehmämäärä vielä vähenee ja kulutus pysyy samana, ei tuotanto kata kulutusta. Maidon kulutus on säilynyt 1990-luvun jälkeen suhteellisen samana, mutta viimeisimpinä vuosina se on kasvanut. Vuonna 2008 kulutettiin maitoa 137,2 litraa henkeä kohti, joka oli kuitenkin 0,4 % pienempi määrä kuin vuonna 2007. Kulutetusta maitomäärästä yli puolet oli kevytmaitoa, 51 litraa rasvatonta maitoa ja 10,5 litraa täysmaitoa. Piimän ja viilin kulutus on taas ollut vähenevää, vastaavasti jogurttien syönti on lisääntynyt. Yhteensä nestemäisten maitotuotteiden kulutus oli vuonna 2008 noin 180 litraa henkeä kohden. (Tiken ravintotase 2008 [Viitattu 11.11.2009].)

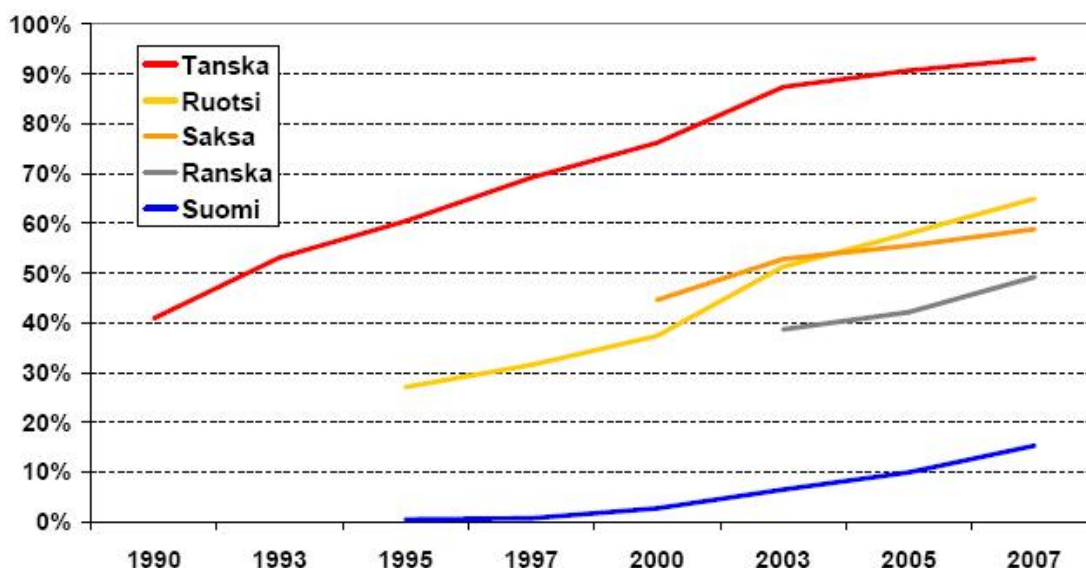
Kuvio 4. Maidon tuotanto ja kulutus Suomessa. (Tukeva 2008 [Viitattu 11.11.2009].)

Suomen lypsylehmämäärä on tasaiseen tahtiin vähentynyt viime vuosikymmeninä (kuvio 5). Vuonna 2000 lypsylehmiä oli vielä noin 364 000, ja tiloja oli hiukan alle 24 000 (Maatilojen ja kotieläinten lukumäärä 1.5.2009 [Viitattu 4.11.2009]). Vuoden 2009 lypsylehmien määrä oli 290 000, eli se on siis pudonnut vajaassa kymmenessä vuodessa 70 000 lehmällä (Nautojen lukumäärä 1.5.2009 [Viitattu 4.11.2009]).

Siinä missä maidontuottajien määrä on vähentynyt, vastaavasti tilakohtainen lehmämäärä on kasvanut. Nykyään investoidaan yhä isompiin navettaratkaisuihin. Keskimääräinen lehmäluku oli vielä vuonna 1994 tilakohtaisesti 12,3, kun se myöhemmin on ylittänyt jo EU:n keskiarvon 18,6 ja oli vuonna 2009 noin 25 (Markkinajärjestely ja maitomarkkinat [Viitattu 4.11.2009]). Kuitenkin luku on pieni verrattaessa sitä EU:n jäsenmaiden suurimpaan eli Tanskan karjakokoon, joka on 85,7 eläintä/tila (Rajaniemi 2008, 12).

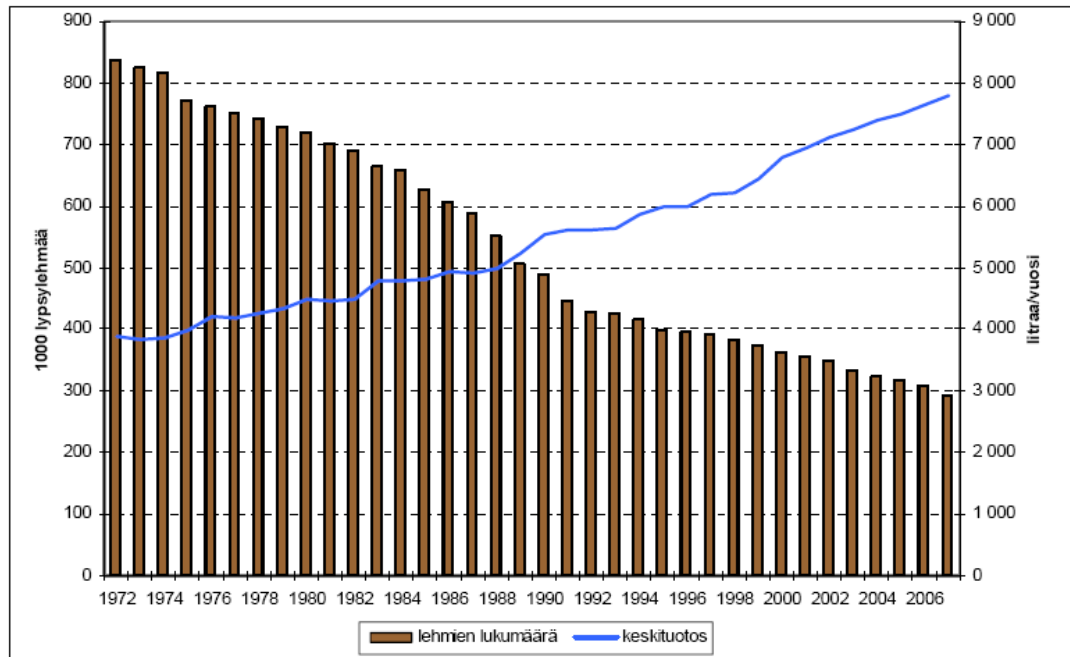
Vertailtaessa Pohjoismaiden tilakokoja ja varsinkin suurten tilojen osuutta havaitaan Suomen olevan heikoimmilla (kuvio 4). Noin kymmenessä vuodessa on

yli 50 lehmän karjat Suomessa lisääntyneet 15%. Mikäli suunta jatkuisi samanlaisena, menee Suomella vielä 30 vuotta ennen kuin ollaan Ruotsin tämän hetkisessä tilanteessa. Näin siis vain, mikäli tilakokojen kasvu jatkuisi.

Kuvio 5. Yli 50 lehmän karjojen osuus maidontuotannosta. (Pyykkönen 2009 [Viitattu 29.11.2009].)

Lehmien keskituotos on kasvanut vuoden 1995 hiukan alle 6 000 litrasta vuoden 2008 vajaaseen 7 800 litraan (Maidon kokonaistuotanto [Viitattu 23.10.2009]). Voidaan selvästi havaita, miten lehmäkohtainen maitomäärä on lähes aina ollut nousussa (kuvio 6). Keskituotos on kasvanut useimpina vuosina yli 100 litralla lehmää kohden edelliseen vuoteen verrattuna aikajanaalla 1990-2008. Täten keskituotoksen kasvu on samalla aikavälillä ollut lähestulkoon aina yli 1%, joinakin vuosina jopa 4 tai 5%. (Meijerimaidon tuotanto 1990- elokuu 2009 [Viitattu 23.10.2009]). Tähän vaikuttaa suuresti huomion kiinnittyminen jalostukseen ja ruokintaan, jotka ovat mahdollistaneet onnistuessaan hyvät maitotuotokset.

Kuvio 6. Lypsylehmät ja keskituotos 1972-2007. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Mikäli yhden lehmän keskituotos on noin 7 800 litraa ja suomalaisten maidonkulutus noin 2 300 miljoonaa litraa, voidaan laskea, että tarvitaan noin 295 000 lehmää. Jo tällä hetkellä lehmien lukumäärä on 5 000 liian vähän, eikä luku siis ole ennustuksien mukaan kasvamassa. Keskituotoksen kasvukaan ei riitä korvaamaan puuttuvien lehmien määrää. On arvioitu, että vuoteen 2013 mennessä lypsykarjatilaja olisi jäljellä enää vain noin 9 000 kappaletta (Lehtonen & Pyykkönen 2006, 3). Näin ollen yhdellä tilalla pitäisi olla keskimäärin noin 33 lypsylehmää.

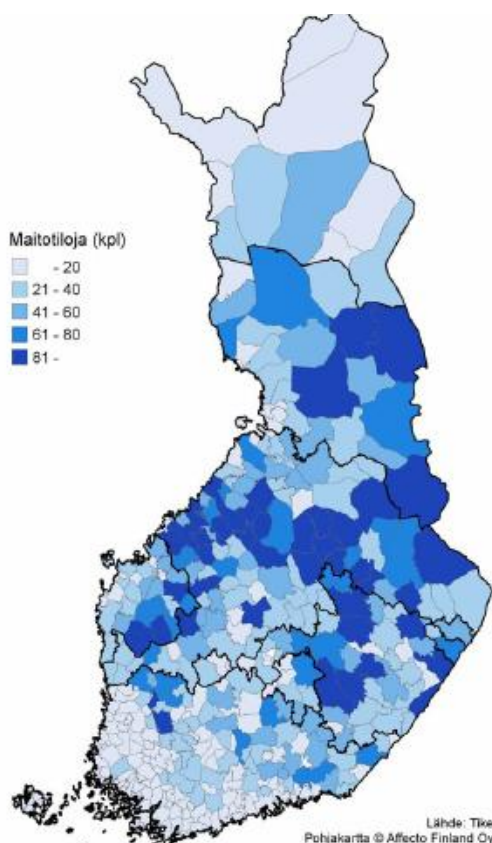
Suomessa on siis tulevana vuosina tehtävä investointeja navettaan, joko uutta rakentamalla tai ainakin korjaamalla ja kunnostamalla vanhaa. Mikäli yksikään tila ei lopettaisi, vaadittaisiin olemassa oleviin navetoihin peruskorjauksia. Koska osa tiloista väistämättä lopettaa, on jäljellä olevien laajennettava ja näin saatava lehmämäärä vastaamaan maamme tarvetta.

Tuottajien jatkuvaan vähenemiseen yhtenä syynä on ikärakenne; tuottajien keski-ikä on jatkuvasti noussut. Vuonna 2007 maidontuottajien keski-ikä oli 47,8 vuotta, kun se vielä vuonna 2001 oli 46,6 vuotta. Alle 30-vuotiaita tuottajia oli vuonna 2007 enää vain 4 %. Pahimmalle tilanne näytti vuonna 2000, jolloin suurin

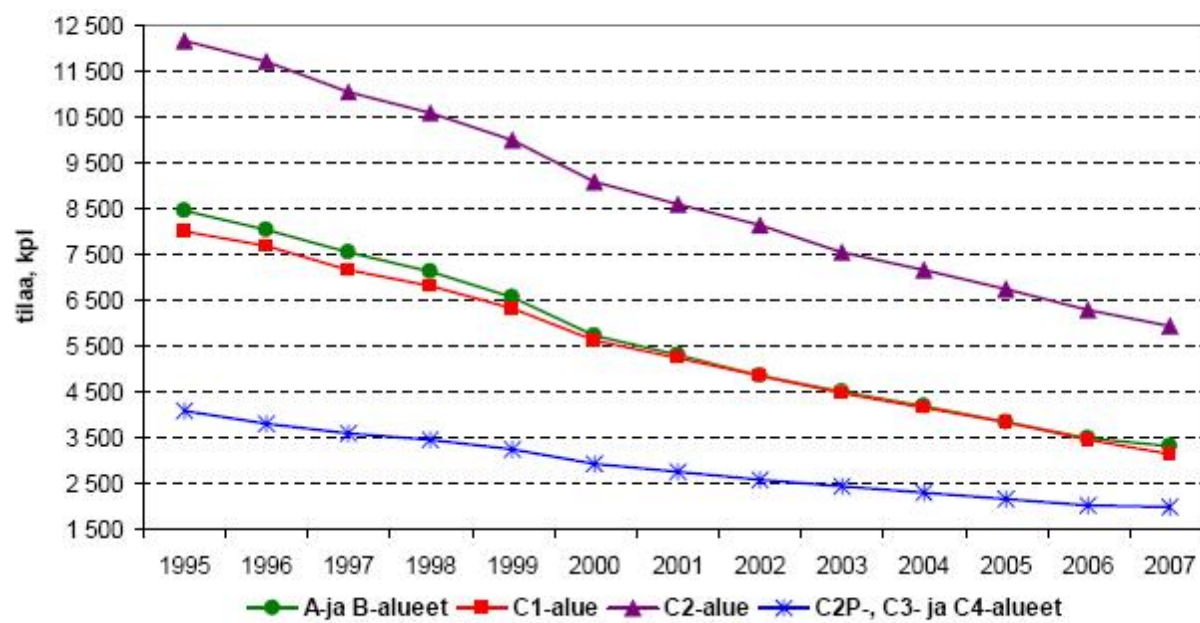
ikäluokka maidontuottajista oli 50–54 -vuotiaat. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

2.2 Alueelliset erot

Alueellisesti kiintiökaudella 1.4.2008-31.3.2009 maidontuotanto painottui Pohjois-Savoon ja Pohjois-Pohjanmaan. Näillä alueilla on myös eniten maidontuottajia (kuvio 7). Tukialueittain eniten tuottajia on siis alueella C2 ja C1, seuraavaksi eniten alueella A ja B (kuvio 8). Pohjois-Savossa tuottajia oli vajaat 1 700 ja Pohjois-Pohjanmaalla alle 1 800. Jaettaessa maidontuotannon osuudet alueellisesti Pohjois-Pohjanmaan osuus koko tuotannosta oli 14,6% ja Pohjois-Savon 13,6%. Kolmanneksi eniten tuotantoa oli Etelä-Pohjanmaalla, jossa hiukan alle 1 400 tuottajaa tuottivat 11,3% maidon kokonaistuotannosta. (Maidon tuotanto alueittain 2008/2009 [Viitattu 4.11.2009].)

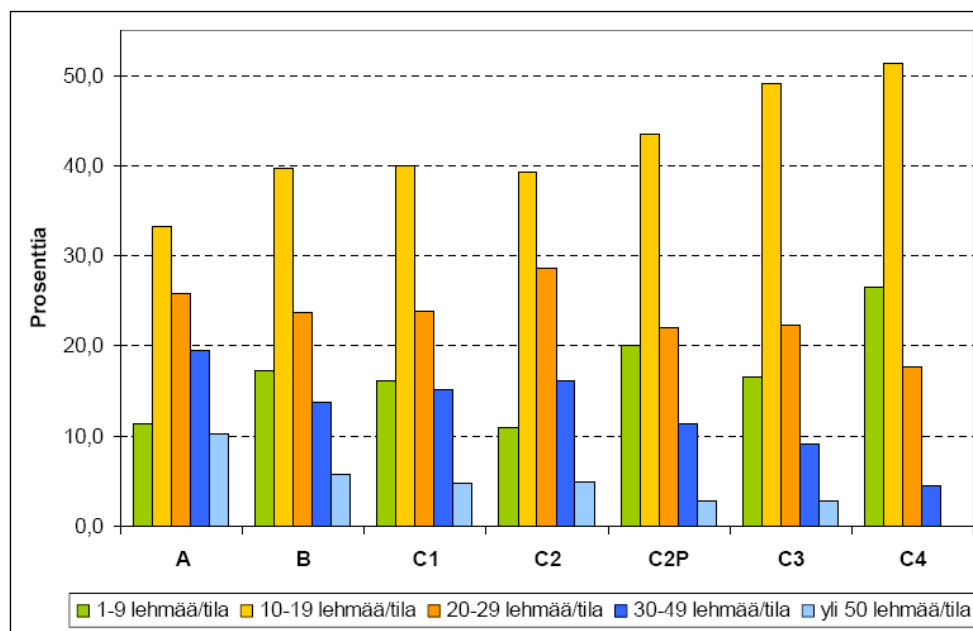

Kuvio 7. Maitotilat kunnittain 2007. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Kuvio 8. Maitotilojen määrä tukialueittain. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Tarkasteltaessa tilojen kokoja alueittain havaitaan, että pienten tilojen (alle 9 lehmää) määrä alueen tiloista on suurin tukialueella C4 ja vastaavasti suuria (yli 50 lehmää) tiloja on eniten alueella A (kuvio 9). Kaikilla alueilla eniten tiloja löytyy kokoluokasta 10–19 lehmää.

Kuvio 9. Tukialueittainen maidontuotannon rakenne karjajokoluokittain (prosenttia tiloista). (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Tuettuja navettainvestointeja on vuosina 2001–2007 tehty eniten Etelä-Pohjanmaalla ja yleensäkin Pohjanmaalla. Myös Pohjois-Savossa investointeja on ollut runsaasti. Investoinnit painottuvat siis suurimmille maidontuottaja-alueille. Näin ollen onkin hyvin selvää, että vähiten tuettuja investointeja on ollut Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Alueelliset maidontuottajamäärien vähentymiset johtuvat usein eri syistä. Pohjois-Suomessa suurin syy maidontuotannon vähentymiselle on jatkajien puute. Tuottajien ikääntyessä maalta kaupunkiin yleistynyt muutto näyttää vaikutuksensa myös maidontuotannon osalta; halukkaita jatkajia ei seuraavista sukupolvista enää löydykään kuten ennen. Etelä-Suomessa maidontuottajien on taas huomattavasti helpompi työllistää itsensä muutoin maatalouden ulkopuolelle ja jatkaa vain sivutoimimisena kasvinviljelijänä. Myös Etelä-Suomen huonommat tuet vaikuttavat lopettamispäätöksiin. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Sisä-Savossa maidontuottajia oli kyselyn postituksen aikaan yhteensä 125 kappaletta, jakautuen kunnittain seuraavasti:

- Karttula: 23 kpl
- Rautalampi: 28 kpl
- Suonenjoki: 25 kpl
- Tervo: 17 kpl
- Vesanto: 32 kpl.

Kiintiökaudella 08/09 eniten maitoa tuotettiin Vesannolla (5,5 miljoonaa litraa), toiseksi eniten Suonenjoella (4,6 miljoonaa litraa), kolmanneksi sijoittui Karttula (4,1 miljoonaa litraa) ja sitten Rautalampi (3,9 miljoonaa litraa). Vähiten maitoa Sisä-Savossa tuotti Tervo (2,3 miljoonaa litraa). Sisä-Savon maidontuotanto vastasi kiintiökaudella 08/09 lähes 7% koko Pohjois-Savon tuotannosta. Tuotosmäärä on kuitenkin vähentynyt kauden 00/01 luvusta vajaat 6,5 miljoonaa litraa. (Pohjois-Savon maidontuotanto 2009 [Viitattu 29.11.2009].)

Tarkasteltaessa 2000-luvun kiintiökausien tuotoksia ja tuottajamääriä, voidaan selvästi nähdä molempien laskeneen. Kiintiökaudesta 00/01 tuottajia on vähentynyt noin 130 kappaletta, mikä on lähes puolet. Eniten vähennystä on tapahtunut Rautalammilla, jossa kauden 00/01 tuottajamäärä 75 on pudonnut

kesän 2009 lukuun 28, eli 47 (noin 63%) maidontuottajaa on lopettanut jo kuluneen 2000-luvun aikana. (Pohjois-Savon maidontuotanto 2009 [Viitattu 29.11.2009].)

2.3 Tuotos-panossuhteet

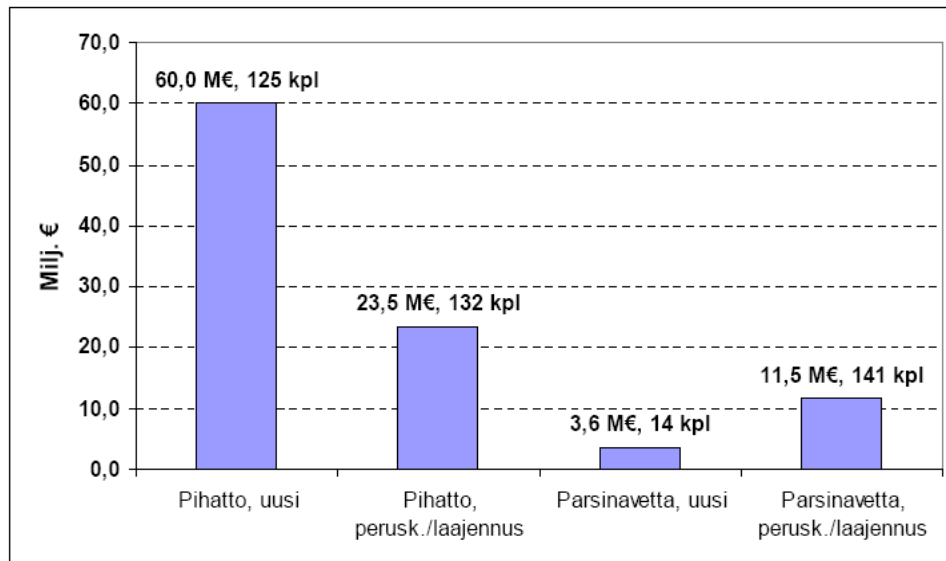
Tuotantopanokset ovat viime vuosina muuttuneet aina vain kalliimmiksi, varsinkin investointikustannukset. Investointeja koskevat koneiden hankinnat tai navetoiden laajennukset ovat hyvin riippuvaisia maailmanmarkkinoiden hinnoista. Teräksen hinnan nousu on esimerkiksi vaikuttanut suuresti maatalouden investointikustannuksiin. Huomioitavaa on myös nykyinen energian hinta, joka on viime vuosina lisännyt tuotantopanosten kustannuksia. (Lehtonen & Pyykkönen 2006, 10.)

Maatalouden tuotantopanosten hintojen noustessa (kuvio 10) on yhä tärkeämpää osata ajoittaa ostot ja myynnit oikein. Vaikka taantuma on kuluneen vuoden aikana vaikuttanut investointihalukkuuteen, tulisi tuottajan tarkastella kannattavuutta pidemmällä aikavälillä. Taantuman vuoksi panosten hinnat ovat laskeneet, niin lannoitteiden kuin rehujenkin, kuten myös rakennuskustannusten, joten investoiminen niihin on tällä hetkellä erittäin otollista. Riskinsietokykyä mitataan samoin kuin taitoa seurata markkinoiden tilannetta. (Pyykkönen 2008 [Viitattu 26.11.2009].)

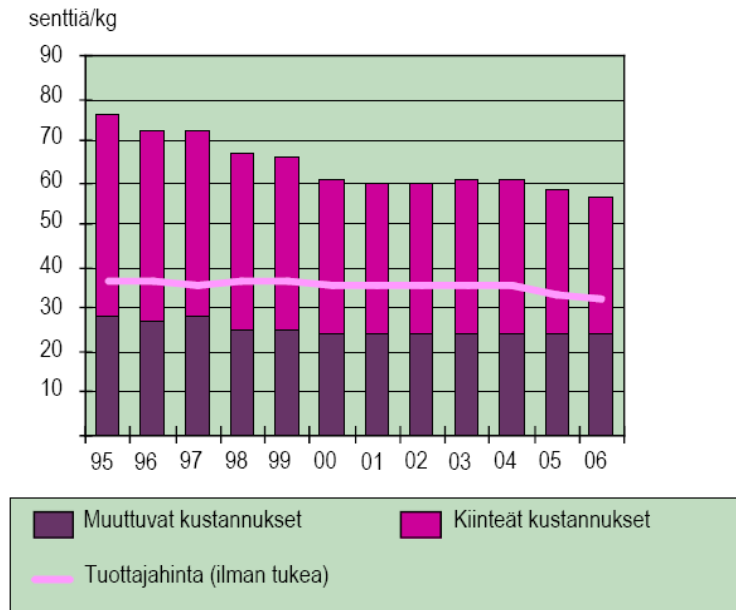
Kuvio 10. Maatalouden tuotantopanosten hinnat. (Pyykkönen 2008 [Viitattu 26.11.2009].)

Tarkasteltaessa tuettuja navettainvestointeja on niitä vuoden 1997 jälkeen ollut noin 5 800 kappaletta, joista reilusti yli puolet oli parsinavetoihin ja noin 40 % pihattonavetoihin (joista vajaat 10% emolehmien kylmäpihattoja). Pihattonavetat ovat kasvattaneet suosiotaan viime vuosina. Vuosittain tuettujen investointien määrä on 2000-luvulla ollut selvästi pienempi (250-440 kappaletta/vuosi) kuin 1990-luvulla (900-1 000 kappaletta/vuosi). Investointien suuruus on kuitenkin kasvanut samoin kuin lehmäkohtainen kustannus (vuonna 2001 keskimäärin 3 200 €; vuonna 2007 keskimäärin 5 400 €). Vuonna 2007 tuettuja investointeja tehtiin suurimmalla summalla uuden pihaton rakentamiseen (kuvio 11). Vähiten rahaa käytettiin uusien parsinavetoiden rakentamiseen. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Kuvio 11. Tuetut investoinnit navettatyypin mukaisesti 2007. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Jotta investoiminen olisi järkevää, tulisi myös kannattavuuden kasvaa. Täten olisi joko löydettävä keino tuottaa pienemmillä panoksilla sama tuotos tai lisättäessä tuotantopanoksia tulisi tuoton kasvaa suhteessa siten, että se maksaisi mahdollisimman nopeasti investoinnit takaisin ja alkaisi tuottaa voittoa. Suomessa ongelmana ovatkin juuri suuret kustannukset tuotettua yksikköä kohden varsinkin, kun ne suhteutetaan tuottoon (kuvio 12). Yksikkökustannukset saadaan tilakoon kasvaessa pienemmiksi. Yksi syy tähän on pienten tilojen suuret ihmistyökustannukset tuotettua yksikköä kohden (taulukko 1). (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Kuvio 12. Maidon yksikkökustannus 1995-2006. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

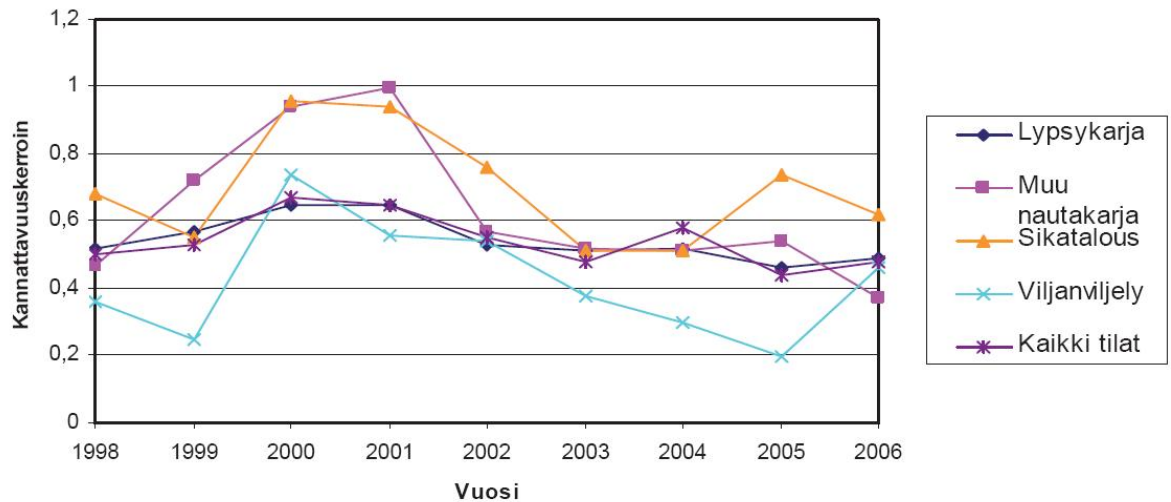
Taulukko 1. Maidon tuotantokustannukset senttiä/kg 2006. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

	Lehmiä, kpl/tila					Keskimäärin
	alle 10	10–20	20–30	30–50	yli 50	
Muuttuvat kustannukset	27,9	24,3	23,9	22,8	24,2	23,9
– ostorehut	5,6	5,6	5,9	6,0	6,9	6,0
– muut kotieläinmenot	2,4	2,5	2,4	2,3	2,4	2,4
– energia	3,1	2,5	2,3	2,0	2,1	2,3
– kunnossapito	4,2	3,0	3,2	2,8	3,0	3,0
– muut muuttuvat	12,6	10,7	10,1	9,7	9,8	10,2
Kiinteät kustannukset	60,0	39,0	33,0	27,7	25,9	33,1
– yrittäjäperheen työkustannus	49,1	22,2	20,1	13,3	9,6	19,4
– poistot	5,0	7,3	7,8	8,9	11,0	8,3
– pääoman korko	5,9	5,5	5,1	5,5	5,3	5,4
Tuotantokustannus yhteensä	87,9	63,3	56,9	50,5	50,1	57,0

Kannattavuuskerroin saadaan jakamalla saatu maataloustulo oman pääoman korkovaatimuksella ja tuottajan palkkavaatimuksella. Mitä lähempänä kerroin on lukua 1, sitä paremmin maataloustulo on vastannut oman pääoman korkovaatimusta ja palkkavaatimusta. Kannattavuuskerroin kertoo tilan kannattavuudesta, johon ei tilan koko tai inflaatio vaikuta.

Vaikka lypsykarjatalouden kannattavuuskerroin ei koskaan ole ollut tuotantosunnista paras, on se kuitenkin säilynyt kohtalaisen vakaana muiden vaihdellessa rajustikin (kuvio 13). Lypsykarjatilojen kannattavuuskerroin

keskimäärin on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut parhaimmillaan 0,65 vuonna 2001. Vuoden 2008 ennuste (49% valmiita tilipäätöksiä) on 0,61. Heikoin kannattavuuskerroin on vuoden 2005, joka oli 0,46. Vuoden 2009 ennuste on myös viimevuosiin verrattuna alhainen 0,49. (Kannattavuuskerroin tuotantosunnittain 2009 [Viitattu 11.11.2009].)

Kuvio 13. Kannattavuuskerroin tuotantosunnittain 1998-2006. (Rajaniemi 2008, 18.)

2.4 EU:n ratkaisujen vaikutus

Suomen liittyessä EU:hun on maassamme jouduttu sopeutumaan maatalouspolitiikassa ja toimintaympäristössä tapahtuviin nopeisiin muutoksiin. Liittymisen myötä kansainvälinen kilpailu maitomarkkinoilla kiristyi, tuottajahinnat laskivat ja käyttöön tuli uusi tukijärjestelmä. Poliittikka on tullut osaksi maitomarkkinoita ja vaikuttaa siten myös yksittäiseen tuottajaan. (Rajaniemi 2008, 8.)

Euroopan unionin markkinointijärjestelyn vaikutus maidon tuotantoon näkyy tänä päivänä yhä selvemmin; toimenpiteiden tarkoitus on tasapainottaa maitosektoria. Maailman laajuisesti tarkasteltaessa EU onkin suurin maidontuottaja tuottamalla 20% koko maailman maidontuotannosta (Markkinajärjestely ja maitomarkkinat [Viitattu 4.11.2009]). Unionin sisällä suurimpia tuottajia ovat Saksa (noin 27 000 milj. kg), Ranska (noin 23 000 milj. kg), Iso-Britannia (14 000 milj. kg) ja Puola (noin 9 000 milj. kg) (Maatilatilastollinen vuosikirja 2008, 241). Kuitenkin Eurooppa on myös ainoa maanosa, jossa maidontuotanto on vähentynyt viimeisen

parinkymmenen vuoden aikana johtuen kiintiöistä ja tuottajien vähentymisestä (Rajaniemi 2008, 11).

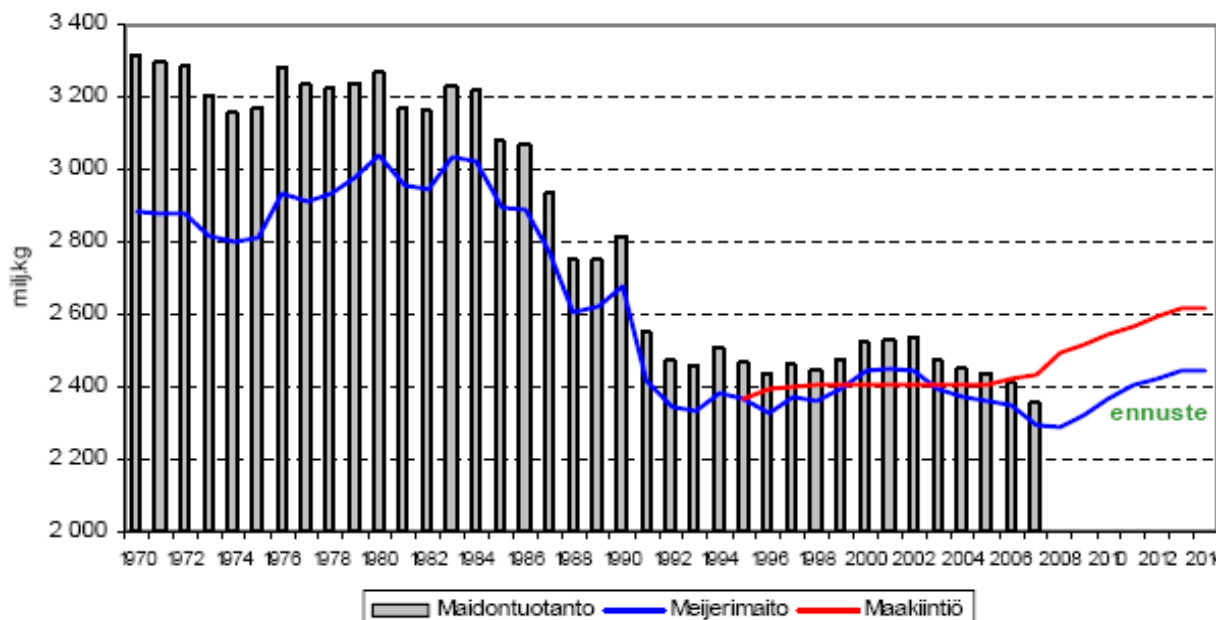
EU:n markkinat on turvattu vientituilla, jolloin tuotteiden vienti sisämarkkinoiden ulkopuolelle helpottuu, sekä tuontitulleilla, jotka vastaavasti rajoittavat tuontia ja näin säilyttävät sisämarkkinoilla vallitsevat hinnat korkeina. Merkittävimmät tuotteet maailmankaupan tasolla ovat voi, maitojauheet ja muut maitotuotteet, jotka eivät ole niin herkästi pilaantuvia. Koska nestemäiset maitotuotteet ovat pilaantumiskorkeita, niitä koskevat tarkemmat terveyssäännökset ja omat markkinapykälänsä. Tämä osaltaan vähentää niiden maailmankauppaa. Koska vienti ja tuonti ovat vapaita EU:n sisällä, on tämä luonut maatalouden, kaupan ja teollisuuden toimintaehdoksi markkinoiden kysynnän. (Rajaniemi 2008, 11-12.)

Yksi vaikutus markkinointijärjestelmän säännöillä EU:ssa on maidon ja maitotuotteiden sisämarkkinoihin, sekä tuontiin ja vientiin. Suomesta vientiin menevä maito menee pääsääntöisesti muihin EU -maihiin, mutta myös USA:han ja Venäjälle. Samoin Suomeen tuodaan eniten maitoa muista EU-maista. Ennustettu on kuitenkin, että maitokiintiöiden poistuttua vuonna 2015, tuonti lisääntyisi entisestään, koska sen odotetaan lisäävän maidontuotantoa EU:n kilpailukykyisimmillä alueilla, joihin Suomi ei lukeudu. Suomen epäsuotuisten tuotanto-olojen vuoksi suomalaisille maidontuottajille maksetaan kansallista tuotantotukea, eli A ja B tukialueille Etelä-Suomen kansallinen tuki ja tukialueelle C pohjoinen tuki. Tuet määräytyvät tuotettujen maitolitrojen mukaan, ja ne myös suurenevat pohjoista kohti mentäessä. (Markkinajärjestely ja maitomarkkinat [Viitattu 4.11.2009].)

Maitokiintiöt otettiin käyttöön Suomessa jo vuonna 1985, mutta liittyttäessä EU:hun otettiin käyttöön sen säädösten mukainen kiintiöjärjestelmä 1.2.1995. Suomelle annettiin tuolloin noin 2,3 miljardin kilon maitokiintiö. Toistaiseksi voimassa olevat jäsenmaakohtaiset maitokiintiöt, jotka on edelleen jaettu tilakohtaisiksi kiintiöiksi, on luotu rajoittamaan tuotannon määrää. Tuotannon määrän rajoittaminen pitää markkinatilanteen tasapainossa, eli tarjonta ei liiaksi ylitä kysyntää ja näin hinnat pysyvät hyvinä. Uusi kiintiökausi alkaa aina 1.4. ja päättyy vuoden kuluttua 31.3. Mikäli tila ylittää oman kiintiönsä, maksaa tuottaja ylittyneeltä osalta ylitysmaksua.

Ylitysmaksu määräytyy maakohtaisen kiintiön ylityksen mukaan. Ensin siis tasataan maidon tuotannon alitukset ja ylitykset, ja kiintiönsä ylittäneiltä tiloilta peritään suhteessa ylitykseen se määrä, jonka Suomi maksaa lisämaksuna EU:lle. (Maidon tuotantotuki ja maitokiintiöjärjestelmä [Viitattu 4.11.2009].)

Kiintiökaudella 2008–2009 maakiintiö Suomessa oli 2 414 miljoonaa litraa ja sen täyttöaste oli 91%, eli kiintiö alittui 228 miljoonalla litralla (Maidon maakiintiö alittui 228 miljoonalla litralla [Viitattu 4.11.2009]). Kiintiö on noin 2,5 miljardia kiloa kaudella 2009–2010. Lisäksi on aina oma kiintiönsä suoramyyntiin menevälle maidolle; tällä kaudella se on 6 miljoonaa kiloa. Nykyisiä maakiintiöitä on vuosittain korotettu yhdellä prosentilla ja näin tehdään vuoteen 2013 asti. Maitokiintiöiden ei uskota enää täyttyvän kiintiöjärjestelmän voimassaolon aikana (kuvio 14). Tämän on tarkoitus pikkuhiljaa lisätä maidon tuotantoa, jolloin markkinatilanteen muutosta on helppo seurata ja hallita. Aiheeseen liittyen maitomarkkinoiden tilannetta tullaan arvioimaan sekä vuonna 2010 että 2012. Tällöin nähdään, onko tarvetta alkaa muihin toimiin ja pystytään paremmin ennustamaan vuoden 2015 tilannetta. (Markkinajärjestely ja maitomarkkinat [Viitattu 8.11.2009].)

Kuvio 14. Maidon kokonaistuotanto sekä maakiintiön ja meijerimaidon määrä. (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009].)

Maa- ja metsätalousministeriö, Maaseutuvirasto, sekä työvoima- ja elinkeinokeskukset ovat vastuussa kiintiöjärjestelmän toimeenpanosta. Tuottajille on myös omat sääntönsä, joiden puitteissa he voivat myydä omia kiintiöitään,

ostaa niitä lisää tai vuokrata. C-tukialueella kiintiökauppa on hallinnollista, jolloin kiintiötä myyvän tuottajan on annettava puolet siitä hallinnon edelleen myytäväksi. Tuolloin hinta on 4 senttiä litralta. Jos kuitenkin kyseessä on tila- tai peltokauppa, voidaan myös C-alueella kiintiö myydä vapaasti, kuten A- ja B-tukialueilla on tehty jo maaliskuusta 2008 asti. Tukialueet muodostavat tietyn sallitun kauppa-alueen ja hinnat vaihtelevat suuresti kysynnän ja tarjonnan mukaan. Arvatenkin suurinta kysyntä on tällä hetkellä Pohjois-Savossa ja Pohjois-Pohjanmaalla. (Markkinajärjestely ja maitomarkkinat [Viitattu 8.11.2009].)

Kun kiintiöt ovat poistuneet, tuotanto lisääntyy kilpailukykyisimmillä alueilla ja maidon hinta alenee entisestään. Tämä on yksi syy, miksi Suomi on kiintiöiden lakkauttamista vastaan. Juuri markkinoiden epävarmuus kiintiöiden poistumisen jälkeen heikentää tänä päivänä tuottajien halua investoida maidontuotantoon. Myös kiintiöihin sidotun pääoman menettäminen aiheuttaa oman paineensa maitotiloille. Ennusteet Suomeen tuodusta halvemmasta maidosta ja mahdollisesti se, että kuluttaja valitsee maidon hinnan eikä alkuperämaan mukaan, luo suuren uhkakuvan Suomen maidontuottajille. Suomen maitomarkkinoilla onkin jo tänä päivänä alettu korostamaan kotimaisuutta, jotta kuluttajat saataisiin vahvasti sen puolelle ennen halvempien maitojen virtaamista elintarvikeliikkeisiin.

On arvioitu, että kiintiöiden poistaminen lisää maidontuotantoa 1–10% EU:ssa. Tämä taas johtaisi tuottajahinnan alenemiseen 10–35%. Mikäli tuottajahinnat laskisivat EU:ssa 15%, sen arvioidaan vähentävän Suomen maidontuotantoa 10%. Suurin vaikutus sillä olisi Pohjois- ja Etelä-Suomeen, eli maidontuotanto keskittyisi entisestään Pohjanmaalle ja Pohjois-Savoon. Tuotannon laskiessa on tilakoon kasvettava, mutta maidon tuottajahinnan ollessa alempi jää siitä pienempi tuotantokate tilalle, jolloin myös se vähentää mahdollisuutta laajennusinvestointeihin. (Lehtonen 2008 [viitattu 21.12.2009].)

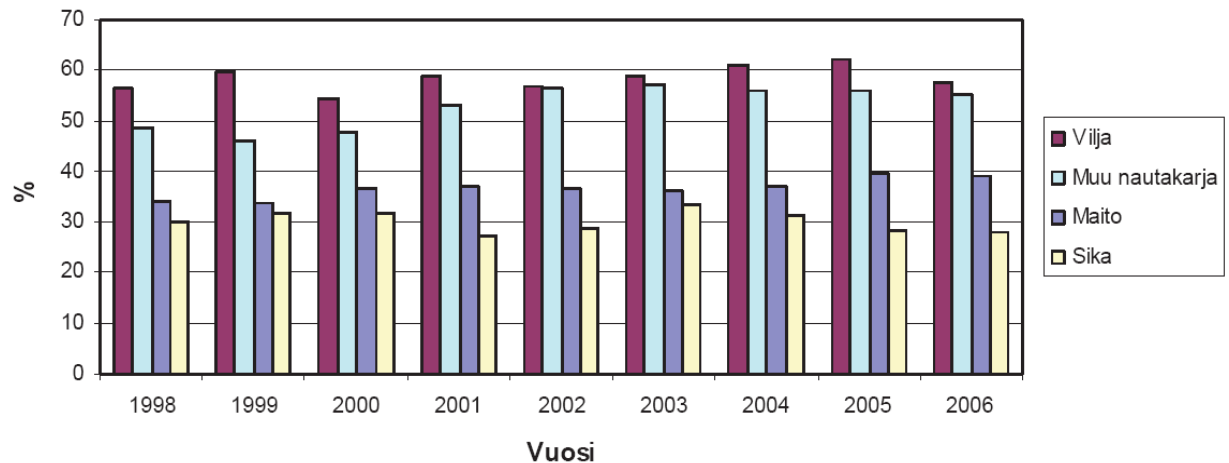
2.5 Maidon hintakehitys

Verrattaessa maidon tuottajahintaa Suomessa muihin EU maihin havaitaan sen olleen yleensä aina korkeampi kuin niissä keskimäärin ja vakaampi vaihtelulle.

Tämä on selitettävissä sillä, että Suomessa tuotantokustannukset ovat korkeammat, mutta niin on myös maidon laatu. Maamme meijerien toiminta osuustoiminnallisesti ja maantieteellinen rajasuoja pitävät myös maidon hinnan korkeana. Aiemmin vakautta hintoihin on tuonut se, etteivät markkinamuutokset ole siihen Suomessa paljon vaikuttaneet. Kun taas verrataan maailman laajuisesti, niin EU:ssa maidon tuottajahinnat ovat tuontirajoitusten sekä tuetun viennin vuoksi paremmat kuin muualla maailmassa. (Markkinajärjestely ja maitomarkkinat [Viitattu 8.11.2009].)

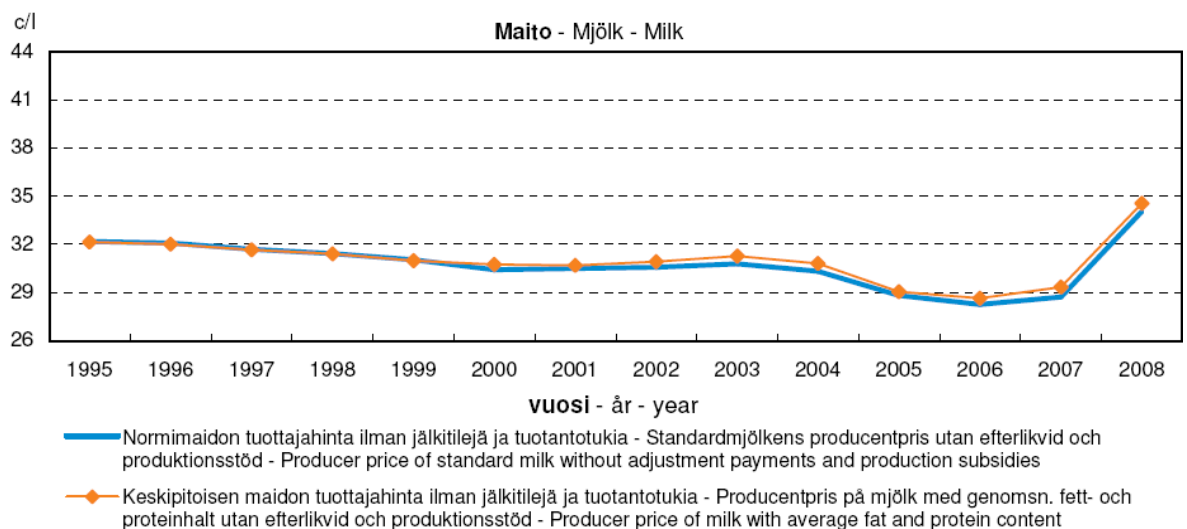
Suomessa maidon tuottajahinta muodostuu maidon perushinnasta, koostumuksen mukaan maksettavasta hinnasta sekä kausiosasta. Maidosta maksetaan myös laatuosa, joka määräytyy maidon laadun mukaan. Tämä voi olla myös vähennys, jos maito on laadultaan huonoa. Lisäksi tuottajalle maksetaan tuotantotuki, maksu tapahtuu hallinnon kautta. (Laatuseloste 2009 [Viitattu 11.11.2009].) Koska Suomen meijerit ovat osuuskuntia, niiden toimintaperiaatteena on jakaa saatu hyöty tasapuolisesti. Näin ollen vuoden lopussa voidaan maksaa jälkitiliä ostetusta maidosta tulosenrusteen tarkastelun jälkeen (Tuotantotuki, jälkitili ja kiintiömaksu [Viitattu 11.11.2009]).

Suomen liittyttyä EU:hun laskivat maamme tuottajahinnat. Tätä vähennystä korvaamaan tulivat osittain suorat tuet. Kansallisen tuen maksu tapahtuu vain tilan hallinnassa olevalle viitemäärälle eli sen ylimenevistä litroista ei saa tukea. Ennen maksettu maitopalkkio on nyt sisällytetty tilatukeen maitopalkkion lisäosana. Alueittain maksettavat kansalliset tuet ovat suurimpia tukialueella C, jossa maksetaan pohjoista tukea. Kuviossa 15 on vuosittain eritelty eri tuotantosuuntien tukien osuus kokonaistuotannosta. Sen mukaan havaitaan, että viime vuosina tuet ovat olleet maidontuotannossa yhä tärkeämpi osuus koko tuotannosta, melkein 40 %. (Rajaniemi 2008, 16–17.)

Kuvio 15. Tukien osuus kokonaistuotoista kannattavuuskirjanpitotiloilla (Rajaniemi 2008, 17.)

Ennen vuotta 2008 ei päästy tuottajahinnoissa EU:hun liittymisvuoden 1995 tasolle, mutta vuonna 2008 maidon tuottajahinta oli ennätys korkealla (kuvio 16). Tällöin meijereiden vastaanottama maitomäärä oli pieni. Jotta tuotanto saataisiin vastaamaan kulutusta, kannustettiin tuottajia paremmalla maidon hinnalla. Normimaidosta maksettiin tuottajalle vuonna 2008 42,37 senttiä litralta (hinnassa ei vielä tuotantotukia tai jälkitilejä), jolloin hinta oli noussut 23 % edellisvuodesta (Maidon tuottajahinta korkeimmillaan viime vuonna 6.3.2009 [Viitattu 11.11.2009]).

Kuvio 16. Maidon tuottajahinnat 1995-2008. (Maidon ja kananmunien tuottajahinnat 1995-2008 [Viitattu 11.11.2009].)

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

3.1 Kysely ja sen laadinta

Kysely laadittiin yhdessä paikallisen kehitysorganisaation, Maito-Savon kanssa. Tärkeää oli pyrkiä löytämään juuri oikeat kysymykset ja muotoilemaan ne niin, että niistä saatavat vastaukset olisivat mahdollisimman hyödyllisiä. Opinnäytetyöni ollessa osa Euroiksi, Menestyvä maaseutuyritys –hanketta tuli sen myös vastata hankkeen asettamia tavoitteita. Aiheeni mukaisesti kyselyssä keskityttiin kartoittamaan tilan nykyinen tilanne ja pyrittiin saamaan tuottaja pohtimaan myös tulevaa ja tuomaan esiin syyt siihen, miksei investointihalukkuutta mahdollisesti ole.

Kyselyyn valittiin mukaan kaikki Sisä-Savon maidontuottajat, seuraavista kunnista: Karttula, Rautalampi, Suonenjoki, Tervo ja Vesanto. Yhteensä tuottajia oli 125 kappaletta ja jokaiselle heistä postitettiin kysely.

Kyselyn ensimmäinen osio koostuu kartoittavista kysymyksistä kuten yrittäjän iästä ja tilan sijaintikunnasta. Kyselyn toisessa osiossa kiinnitetään huomiota tilan kokoon, muun muassa eläin- ja peltomääriin. Seuraavassa osassa siirrytään investointeihin, jotka ovat tilalla paraikaa meneillään ja sitä seuraa osio, jossa pohditaan suunnitteilla olevia investointeja. Viimeisessä osiossa tuottajilta kysyttiin muun muassa mikä motivoisi heitä eniten investoimaan ja mistä kaivattaisiin lisätukea. Tärkeä kysymys monen investoimattoman tilan kohdalla löytyy viimeisestä osiosta eli syy siihen, miksei investoida.

Kyselyn laadinnassa oli ennen kaikkea tärkeää, että se vastaisi hankkeen asettamia tavoitteita. Tärkeää oli laadintavaiheessa myös kiinnittää huomiota siihen, että vastaukset olisivat analysoitavissa käyttämälläni SPSS-ohjelmalla.

3.2 Postitus

Kyselyt postitettiin jokaisessa kunnassa viikolla 42. Onnistumisen kannalta oli tärkeää saada taustalle myös jokaisen kunnan maaseutusihteerin tuki. Jokaiseen kirjeeseen tulikin siis saatteeksi sekä minun saatekirjeeni (liite 2) että kirje tuottajan omalta maaseutusihteeriltä (liite 3). Näin uskottiin herätettävän sekä mielenkiintoa että luottamusta, ja motivoitiin tuottajia vastaamaan.

Ajankohta postitukselle mietittiin siten, että jokaisella olisi puinnit ja suurin osa kyntötöistäkin jo tehtynä. Näin ei ainakaan liika kiireisyys karsisi vastaajien määrää. Vastausaikaa annettiin kyselylle kaksi viikkoa; viimeinen postituspäivä vastaukselle oli 31.10.2009. Tuottajille postitettiin kyselyn mukana vastauskuori ja osallistumislipuke arpajaisiin (liite 4), joiden palkinnoista vastasi paikallinen Maitomaa –meijeri.

3.3 Vastaukset

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 54 tuottajaa, mikä on 43,2% lähetetyistä kyselyistä. Lähes kaikki kyselylomakkeet vaikuttavat huolellisesti, ajatuksen kanssa täytetyiltä, eli yhtäkään aikataulussa palautettua vastausta ei jouduttu hylkäämään. Opinnäytetyön tilaajaorganisaatio Maito-Savo oli tyytyväinen vastausten määrään, kuten olin myös itsekkin. Paras vastausprosentti oli Vesannolla, jossa se oli noin 28% (taulukko 2).

Taulukko 2. Vastausten määrät ja vastausprosentit kunnittain.

	kpl	%
Karttula	7	13,0
Rautalampi	14	25,9
Suonenjoki	9	16,7
Tervo	9	16,7
Vesanto	15	27,8
yhteensä	54	100,0

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Tilojen taustatiedot

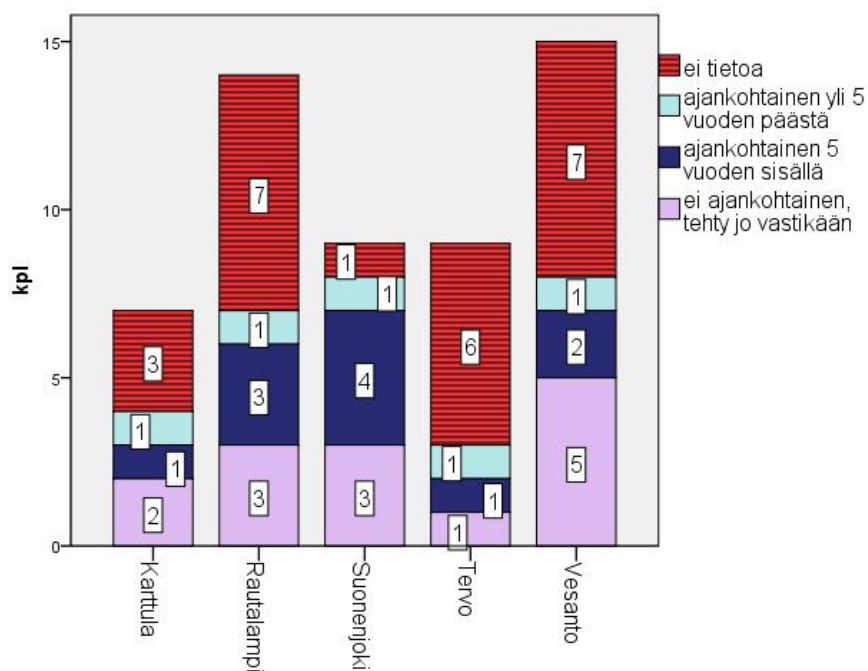
Vastaajien keski-ikä oli 48 vuotta. Keski-ikältään nuorimpia vastaajat olivat Vesannolla (keski-ikä 46 vuotta) ja vanhimpia vastaavasti Rautalammilla ja Tervossa (keski-ikä 50 vuotta). Maanlaajuiseen vuoden 2007 tuottajien keski-ikä-lukuun verrattuna Sisä-Savon tuottajien keski-ikä on aavistuksen korkea. Suurin osa vastaajista oli miehiä; naisia joukkoon mahtui noin 28%.

Yrittäjinä oli toimittu keskiarvoisesti 23 vuotta. Keskiarvon mukaan pisimpään yrittäjinä toimineet löytyivät Rautalammilta ja Suonenjoelta, joissa molemmissa keskiarvo oli 25 vuotta. Rautalammilla tämä selittää myös osaltaan tuottajien korkean keski-ian. Tuoreimpia yrittäjiä keskiarvoluvun mukaan oli kuntakohtaisesti Karttulassa, jossa yrittäjinä oltiin toimittu noin 19 vuotta. Yli puolella vastaajista (63%) tilalla toimi pääsääntöisinä yrittäjinä kaksi henkilöä. Yhden päätoimisen yrittäjän pyörittämiä tiloja oli 35% vastanneista. Tiloista 2%:lla yrittäjiä oli jopa kolme.

Urakointipalveluja käyttää 68% vastanneiden tiloista eli noin 32% ei käytä urakointia ollenkaan. Keskiarvoisesti urakointia käytetään vuodessa noin 54 tuntia. Eniten urakointia käytetään Rautalammilla, jossa vain 14% vastanneista ei käytä sitä. Palkattua työvoimaa vastanneiden tiloilla oli vain 30%:lla, heillä keskimäärin 191 päivänä vuodessa. Eniten palkattua työvoimaa käytetään Suonenjoella, jossa yli puolet vastanneista käytti sitä. Keskiarvoisesti palkattua työvoimaa käytetään Sisä-Savossa 191 päivänä vuodessa.

Kysyttäessä kuinka moni olisi valmis harkitsemaan tilansa myymistä ulkopuoliselle, ainoastaan 13% vastasi kyllä. Tähän ei vaikuttanut positiivisesti sekään, olisiko tilalla jatkajaa omasta takaa vai ei. Ulkopuoliselle myyminen olisi lopettavan tuottajan keino saada rakennukset pysymään hyötykäytössä ja maaseutu asutumpana. Usein kuitenkin asuintalo tuotantorakennuksineen on useamman sukupolven perintöä ja täten niin vahvasti koti, ettei sitä haluta tarjota ulkopuolisen käyttöön.

Vastanneista noin 44% ei ollut tietoinen sukupolvenvaihdoksen ajankohdasta ja noin 26%:lla se oli tehty vastikään tai ei muuten ollut ajankohtainen. Seuraavan viiden vuoden aikana sukupolvenvaihdos tulee olemaan ajankohtainen 20%:lla vastanneista, loppuilla se sijoittuu yli viiden vuoden päähän. Prosentuaalisesti eniten sukupolvenvaihdoksia oli tehty vastikään tai se ei ollut vielä ajankohtainen Vesannolla (33% kunnan vastaajista) ja Suonenjoella (33% kunnan vastauksista) (kuvio 17). Kuntakohtaisesti ainoastaan Suonenjoella vähemmistö vastasi, ettei heillä ole tietoa sukupolvenvaihdoksen ajankohdasta. Kaikissa muissa kunnissa vastaajia oli eniten ryhmässä, joka ei tiennyt ajankohtaa.

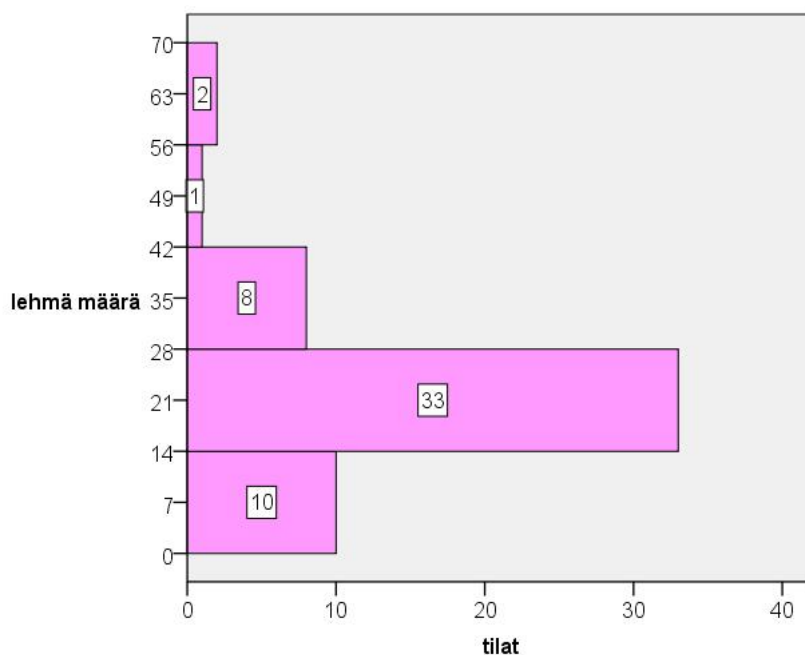

Kuvio 17. Sukupolvenvaihdoksen ajankohta kappalemääräisesti kunnittain.

4.2 Tilan koko

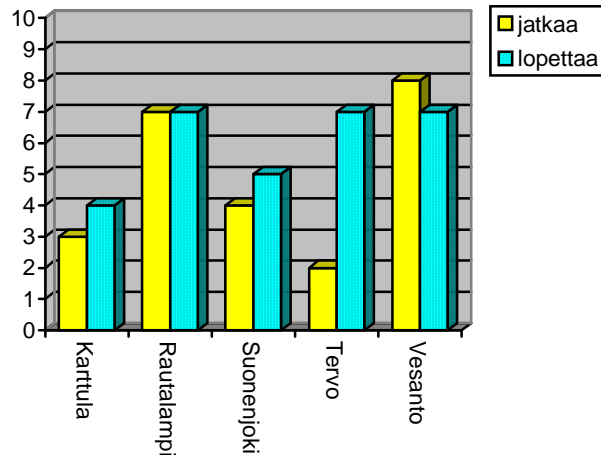
Sisä-Savossa on keskimäärin navetassa 22 lehmää, 13 hiehoa ja seitsemän vasikkaa. Lehmien määrä vaihteli vastanneiden kesken alle viidestä aina yli kuuteenkymmeneen kappaleeseen (kuvio 18). Kuntakohtainen keskiarvo oli korkein Suonenjoella (33 lehmää) ja pienin Rautalammissa (15 lehmää). Hiehojen määrä vaihteli yhdestä reiluun sataan kappaletta. Myös hiehojen määrä tuottajien navetassa oli keskiarvoltaan suurin Suonenjoella (27 hiehoa) ja pienin Rautalammissa (8 hiehoa). Vasikoiden määrä vaihteli Sisä-Savossa yhdestä

kolmeenkymmeneen. Keskiarvo oli suurin taas kuntakohtaisesti Suonenjoella (13 vasikkaa) ja pienimmät arvot löytyivät Rautalammilta ja Karttulasta (4 vasikkaa). Sekä hiehojen että vasikoiden kohdalla oli myös tiloja, joissa kappalemäärät olivat nolla. Vastausten perusteella voidaan lähes suoraan päätellä, että Sisä-Savon suurimmat tilat löytyvät Suonenjoelta ja vastaavasti pienimmät Rautalammilta eläinmääriä tarkasteltaessa.

Kuvio 18. Tilojen jakautuminen kokoluokkiin lehmämäärien mukaan.

Kysyttäessä eläinmääriä kymmenen vuoden päästä 56% vastaajista arvioi lopettavansa siihen mennessä. Ainoastaan Vesannolla enemmistö vastaajista arvioi jatkavansa eläintenpitoa kymmenen vuoden päästäkin (kuvio 19). Kunnan sisällä eniten lopettajia oli Tervossa, jossa vastaajista 78% arvioi lopettavansa eläintenpidon.

Kuvio 19. Kunnittain kappalemääräisesti vastaajien arvio eläintenpidon jatkamisesta kymmenen vuoden päästä.

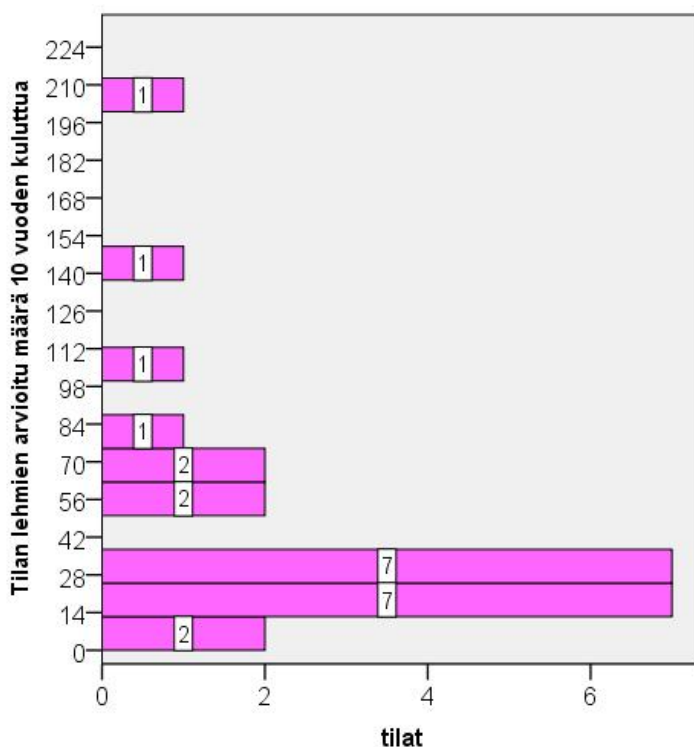
Kyselyn teettäminen ajankohdassa, jolloin koko maailmantalous on heikossa tilassa, vaikuttaa varmasti vastaajien arvioihin. Useat suhtautuvat niin varovaisesti tulevaisuuteen, etteivät näe enää itseään maidontuottajina kymmenen vuoden päästä. Tähän vaikuttaa juuri suuresti tämän hetkinen heikompi taloudellinen tilanne. Vastaajat, jotka arvioivat lopettavansa eläintenpidon, ovat myös tällä hetkellä keski-ikänsä jo 53-vuotiaita eli selvästi yleistä keski-ikää vanhempia.

Tilat, jotka jatkavat eläintenpitoa, kasvattavat selvästi tilakohtaisen eläinmäärän keskiarvoa. Kymmenen vuoden päästä Sisä-Savossa navetasta löytyy keskiarvoisesti 47 lehmää, 25 hiehoa ja 14 vasikkaa. Kaikkien eläinten lukumäärät ovat kasvaneet, lehmien ja vasikoiden määrä kaksinkertaistunut (taulukko 3). Lehmien arvioidut määrät vaihtelevat tiloittain kymmenestä lehmästä aina pariin sataan lehmään asti. Suurin keskiarvo arvioitiin saavutettavan Suonenjoella, jossa se oli yli 100 lehmää / tila. Vastaavasti pienin keskiarvo löytyy Tervosta, jossa se oli 20 lehmää / tila. Hiehojen määrän vaihteluväli oli nolasta reiluun puoleentoista sataan. Jälleen suurin keskiarvoinen kappalemäärä löytyy Suonenjoelta (65 hiehoa / tila) ja pienimmät Tervosta ja Karttulasta (7 hiehoa / tila). Vasikoiden määrä vaihteli vastanneiden kesken nolasta viiteenkymmeneen. Suonenjoella keskiarvo oli suurin (33 vasikkaa / tila) ja pienin Karttulassa (3 vasikkaa / tila).

Taulukko 3. Sisä-Savon keskiarvoiset eläinmäärät / tila

	nyt	10 vuoden päästä
Lehmät	22	47
Hiehot	13	25
Vasikat	7	14

On siis selvästi huomattavissa, että eläintenpitoa jatkavat aikovat panostaa tuotantoon kasvattamalla lehmien määrää tilallaan. Vastanneista enää vain 67% uskoo olevansa alle 40 lehmän tila (kuvio 20), kun tällä hetkellä jo alle 30 lehmän tiloja oli vastanneista 80% (kuvio 18).

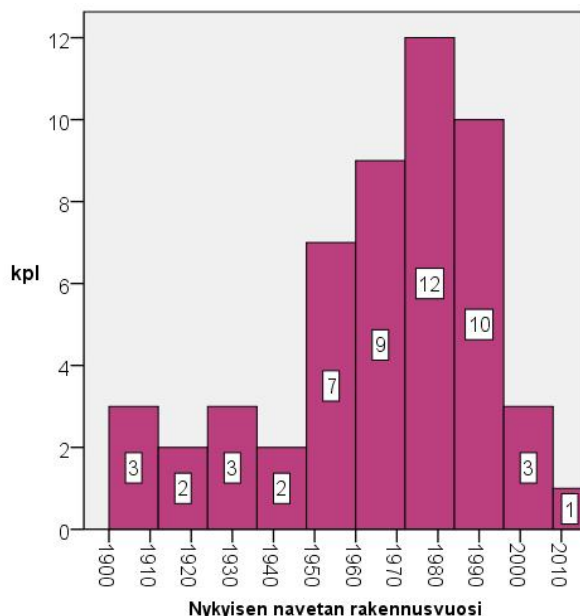

Kuvio 20. Tilojen jakautuminen kokoluokkiin lehmämäärien mukaan kymmenen vuoden päähän arvioituna.

Vastaajien karjojen keskituotos vaihteli suuresti. Keskiarvoksi muodostui 9 000 kg/lehmä, mikä on kuitenkin valtakunnallisesti suhteellisen hyvä tulos. Suurin keskiarvo keskituotokselle löytyy Vesannolta (9 600 kg/lehmä) ja pienin Rautalammilta (8 500 kg/lehmä). Tarkasteltaessa vastauksia erikseen eläintenpitoa jatkavien ja lopettavien osalta havaitaan, että jatkajien tämän hetkinen keskituotos on hiukan parempi. Lopettavien tilojen keskiarvo keskituotokselle on 9 000 kg/lehmä ja jatkavien 9 100 kg/lehmä.

Tarkasteltaessa tilojen maitokiintiöitä huomataan selvä ero lopettavien ja jatkavien välillä. Keskiarvoinen maitokiintiö Sisä-Savossa on 173 000 litraa, laskettuna kaikkien vastanneiden maitokiintiöiden mukaan. Tilat, jotka arvioivat lopettavansa maidontuotannon kymmenen vuoden kuluessa, ovat selvästi keskiarvon alapuolella; heillä maitokiintiö oli 140 000 litraa. Eläintenpitoa jatkavat tilat muodostavat omaksi keskiarvokseen 215 000 litran maitokiintiön.

Vastaaajien navetoista puolet on rakennettu 70-luvulla tai sen jälkeen (kuvio 21). Mikäli navetta on rakennettu ennen vuotta 1970, ainoastaan 2% niistä on enää peruskorjaamatta. Peruskorjaus on tehty yli 76% vuoden 1990 jälkeen, näistä 17% vieläpä 2000-luvun puolella. Kaikkiaan 20% vastaajista kertoi, ettei ole rakentamisen jälkeen peruskorjannut navettaansa. Tähän tosin vaikuttaa joidenkin kohdalla navetan nuori ikä, jolloin peruskorjaukseen ei ole vielä ollut tarvettakaan. Tarkkailtaessa taas eroja eläintenpitoa jatkavien ja lopettavien välillä havaitaan, että 26 % lopettavien navetoista on peruskorjaamatta, mikä on enemmän kuin kaikkien vastanneiden keskiarvo. Mikäli päätös eläintenpidon lopettamisesta on jo tehty, motivaatio navetan kunnostamiseen luonnollisesti laskee.

Kuvio 21. Sisä-Savon navetat rakennusvuoden mukaan.

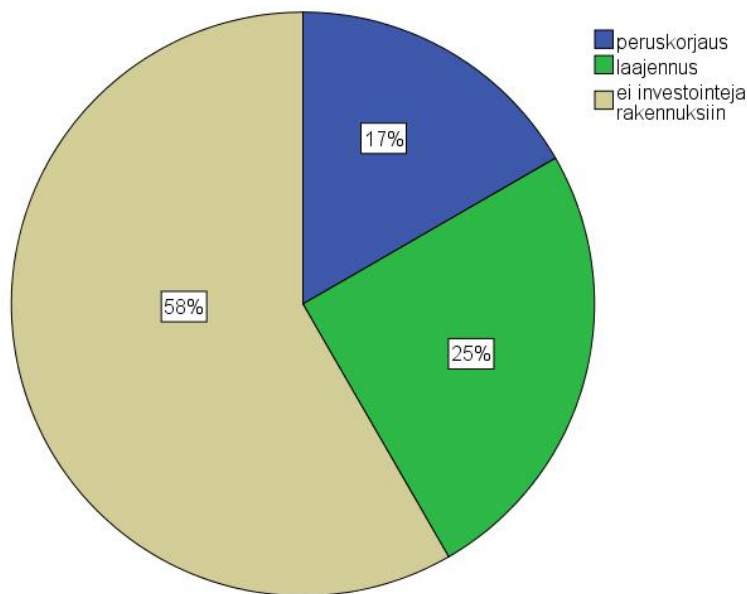
Vastaaajilla oli keskiarvoisesti omaa peltoa 25 hehtaaria ja tilan käyttöön vuokrattua peltoa 17 hehtaaria. Jaoteltaessa vastaukset taas lopettaviin ja jatkaviin

huomataan selvä ero. Eläintenpitoa jatkavilla tiloilla on omaa peltoa keskiarvolta 27 hehtaaria ja vuokrattua 26 hehtaaria. Tilat, jotka eivät usko jatkavansa maidontuotantoa kymmenen vuoden päästä, omistavat tällä hetkellä peltoa 23 hehtaaria ja vuokrattuna sitä heillä on vain 10 hehtaaria.

4.3 Toteutusvaiheessa olevat investoinnit

4.3.1 Tuotantorakennuksiin kohdistuvat investoinnit

Suurin osa vastanneista ei investoi tällä hetkellä tuotantorakennuksiin mitenkään, ainoastaan 24% investoi. Vastanneista 9% peruskorjaa tuotantorakennuksia ja 15% laajentaa. Tarkasteltaessa taas eroa vastanneiden kesken sen mukaan, uskovatko he jatkavansa maidontuottajina kymmenen vuoden päästä, saadaan näkyviin joitakin eroavuuksia. Vastaaajista, jotka eivät enää kymmenen vuoden päästä pidä lehmiä, ainoastaan 10% investoi tällä hetkellä tuotantorakennuksiin. Jatkavista navettaan investoi tällä hetkelläkin 42% (kuvio 22). Lopettavien joukosta kuitenkin 7% laajentaa ja 3% peruskorjaa tuotantorakennuksiaan.

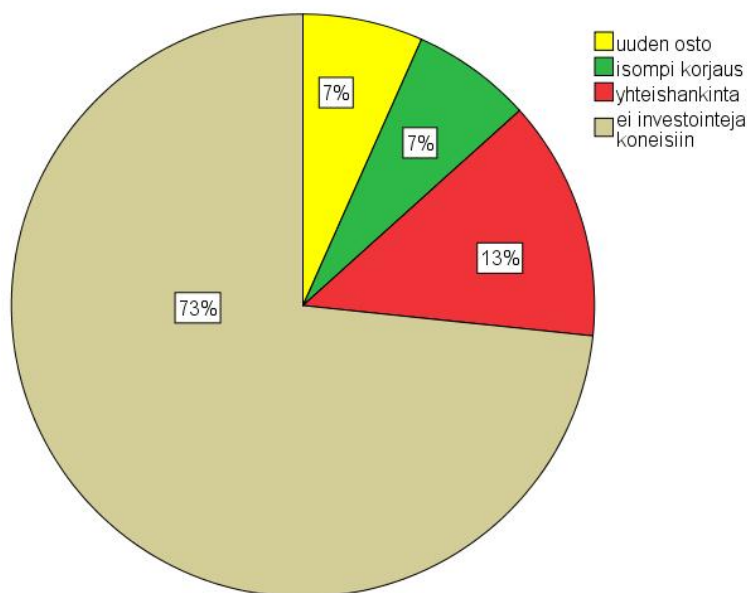
Kuvio 22. Eläinten pitoa jatkavien investoinnit tuotantorakennuksiin

4.3.2 Peltoihin kohdistuvat investoinnit

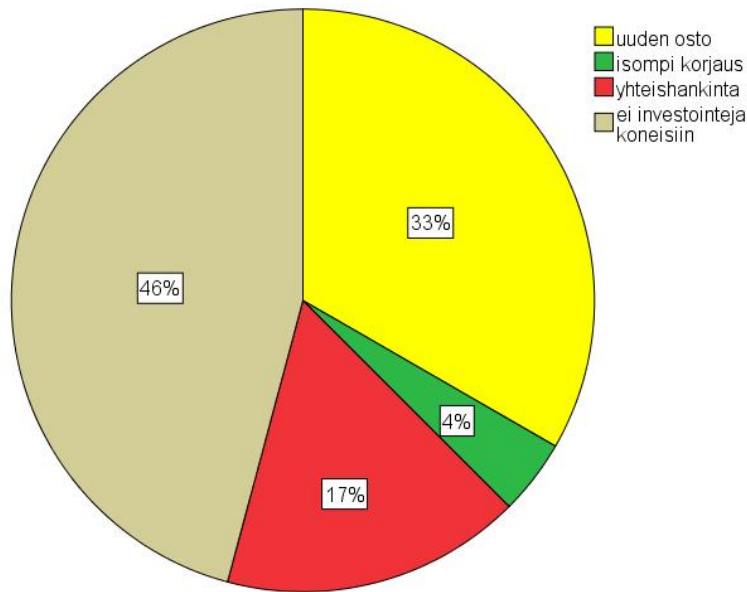
Harva vastaajista investoi tällä hetkellä peltoihin. Siirryttäessä tarkastelemaan vastauksia sen perusteella, aikooko vastaaja jatkaa eläinten pitoa kymmenen vuoden päästä, havaitaan sen suoraan vaikuttavan myös halukkuuteen investoida peltoihin. Lopettavien joukosta noin 90% ei investoi, kun jatkavien joukossa vastaava ryhmä on noin 71%. Lopettavista investoivat tilalliset jakautuvat tasan vaihtoehtojen osto (3%), raivaus (3%) ja vuokraus (3%) välille, kukaan ei salaojita. Jatkavista suurin osa, peltoihin investoivista tilallisista, raivaa uutta peltoa (12%). Seuraavaksi eniten investoidaan vuokraamiseen (8%). Osto ja salaojitus ovat keskenään yhtä suosittuja investointitapoja (4%).

4.3.3 Koneisiin kohdistuvat investoinnit

Kaikkien vastanneiden kesken ainoastaan 39% investoi tällä hetkellä koneisiin. Kuten huomataan, jälleen investointihalukkuus on pienempi eläintenpidon lopettavien kesken (kuvio 23) kuin jatkavien (kuvio 24). Erittäin positiivista on kuitenkin molempien joukkojen osuus yhteishankinnoissa. Huomataan myös, että tilat, jotka eivät suunnittele jatkavansa eläinten pitoa, suorittavat enemmän isompia korjauksia koneilleen.

Kuvio 23. Eläintenpidon lopettavien tämän hetkiset investoinnit koneisiin.

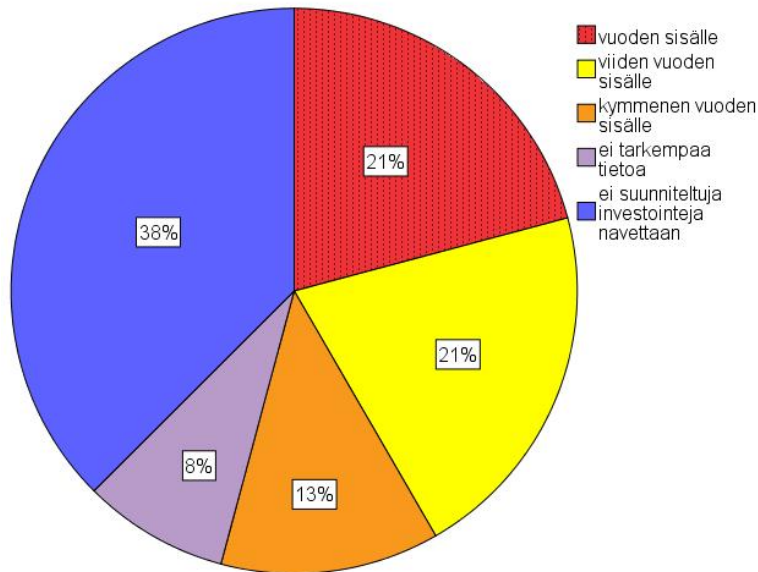

Kuvio 24. Eläintenpitoa jatkavien tämän hetkiset investoinnit koneisiin.

4.4 Suunnitellut investoinnit

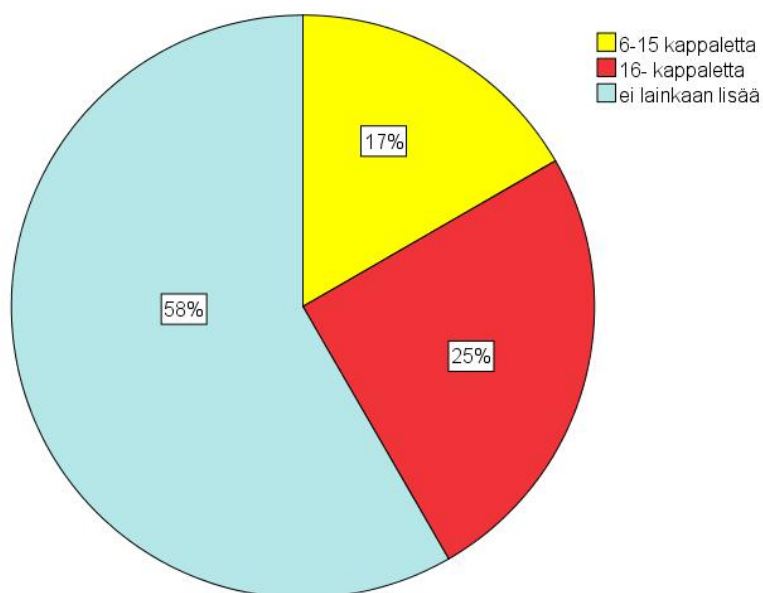
4.4.1 Tuotantorakennuksiin kohdistuvat investoinnit

Kysyttäessä suunniteltujen investointien ajankohtaa yli puolet (68%) kaikista vastaajista ei aio investoida navettaan. Tarkasteltaessa vastauksia taas sen mukaan, aikooko tila kymmenen vuoden päästä pitää eläimiä vai ei, huomataan, että 38% jatkajilla ja 93% lopettavilla ei ole suunniteltuja investointeja navettaan. Eläintenpidon lopettavien kohdalla ainoastaan siis 7%:lla vastaajista on aikomus tehdä joitain investointeja navettaan. Kukaan heistä ei vain osannut arvioida tarkempaa ajankohtaa, milloin investoinnit olisi tarkoitus toteuttaa. Yli puolet (55%) eläintenpitoa jatkavista osaa arvioida, milloin suunniteltu investointi toteutetaan. Heistä valtaosa toteuttaa investoinnin vähintään viiden vuoden sisällä (kuvio 25).

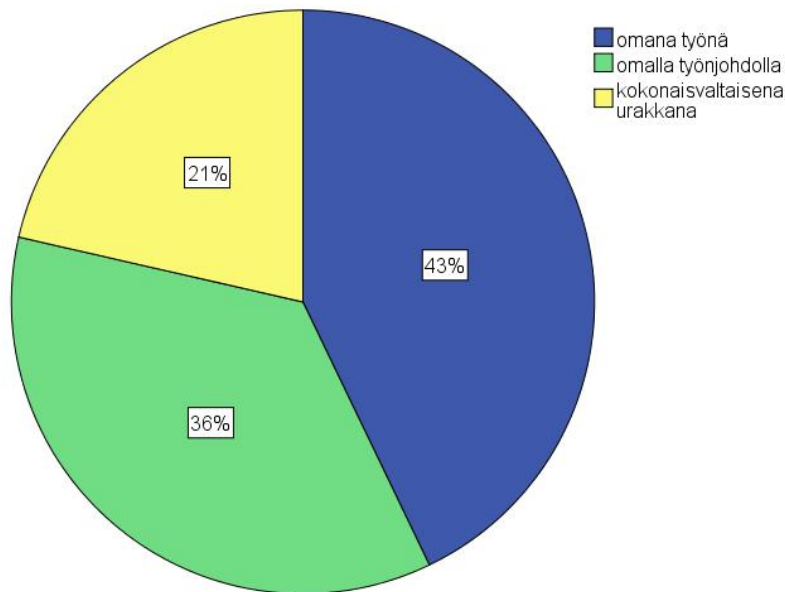
Kuvio 25. Eläintenpitoa jatkavien suunniteltujen navettainvestointien toteutus.

Kaikista vastaajista, jotka kertovat jossain vaiheessa investoivansa navettaan, 82% ei lisää parsipaikkoja lainkaan. Positiivista on kuitenkin se, että 11% lisää parsipaikkoja 16 kappaletta tai enemmän ja 7% 6-15 kappaletta. Lisäykset ovat siis isoja, mikäli niitä tehdään. Kukaan vastaajista ei kerro lisäävänsä 1-5 kappaletta parsipaikkoja. Ainoastaan eläintenpitoa jatkavat aikovat lisätä parsipaikkoja. Yli puolet heistäkään ei kuitenkaan niitä lisää (kuvio 26). Sinänsä tämä aiheuttaa pienen ristiriidan aiempien vastausten välillä, joiden mukaan useat tilat aikovat kuitenkin kasvattaa eläinmääräänsä.

Kuvio 26. Eläintenpitoa jatkavien tilojen parsipaikkojen lisäysmäärät.

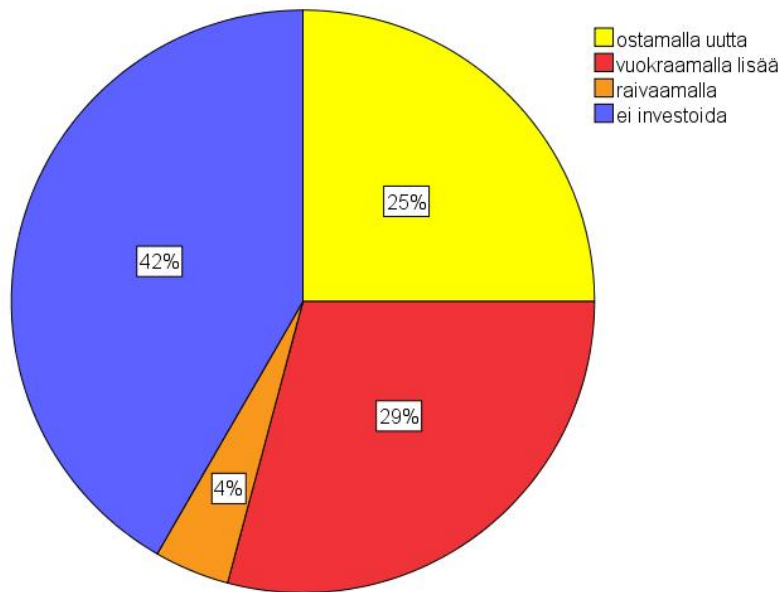
Harva vastaajista, ainoastaan 46%, osasi määritellä investoinnin tämän hetkisen vaiheen. Eläintenpitoa jatkavista suurin osa vastanneista arvioi olevansa investoinnin toteutus vaiheessa (21%). Toiseksi eniten vastasi olevansa talouslaskenta vaiheessa (17%) ja loput jakaantuivat tasan rakennussuunnitelmien laadinnan (4%) ja ”muun” vaiheen (4%) välille. Kysyttäessä investoinnin toteutustapaa jatkajista valtaosa toteuttaa sen omana työnä tai vähintään omalla työnjohdolla (kuvio 27).

Kuvio 27. Eläintenpitoa jatkavien tilojen arvio suunnitellun investoinnin toteutustavasta.

4.4.2 Peltomaahan kohdistuvat investoinnit

Kysyttäessä suunniteltuja investointeja peltomaata kohtaan on vastauksissa havaittavissa selkeä ero sen mukaan, aikooko tila jatkaa eläintenpitoa vai ei. Tiloista, jotka jatkavat, 58% aikoo investoida peltoihin viiden vuoden sisällä, lopettavista tiloista vain 17%. Lopettavista tiloista eniten investointeja tehdään vuokraamalla (7%) ja raivaamalla (7%) uutta peltoa. Ainoastaan 3 % lopettavista suunnittelee viiden vuoden sisällä ostavansa peltoa lisää. Vastaavasti jatkavat tilat investoivat eniten vuokraamalla ja ostamalla uutta (kuvio 28). Jatkavista kuitenkin yllättävänkin moni ei suunnittele viiden vuoden sisään mitään investointeja, vaikka edelleen aiempiin vastauksiin viitaten tilojen eläinmäärät tulevat kasvamaan.

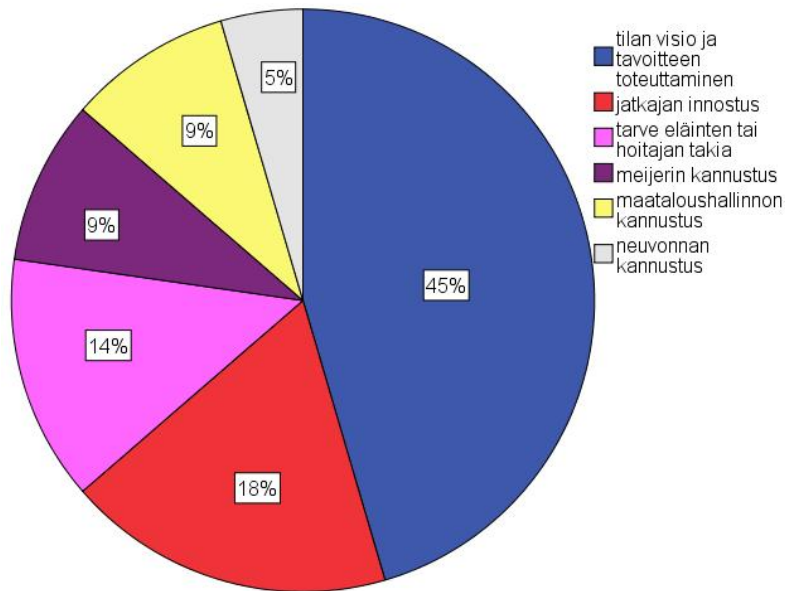
Kuvio 28. Eläintenpitoa jatkavien tilojen investoinnit peltoihin viiden vuoden sisällä.

4.5 Motivaatio investointeihin

Yksi merkittävin kannustin tilan kehittämiseen vaihteli suuresti sen mukaan, jatkaako tila eläintenpitoa vai ei. Tarkasteltaessa kaikkien tilojen vastauksia tilan vision ja tavoitteen toteutuminen sekä jatkajan innostus olivat kaksi eniten vastauksia saaneita kannustimia. Kukaan vastanneista ei ollut sitä mieltä, että pankin kannustus olisi merkittävin tilan kehittämisen kannalta.

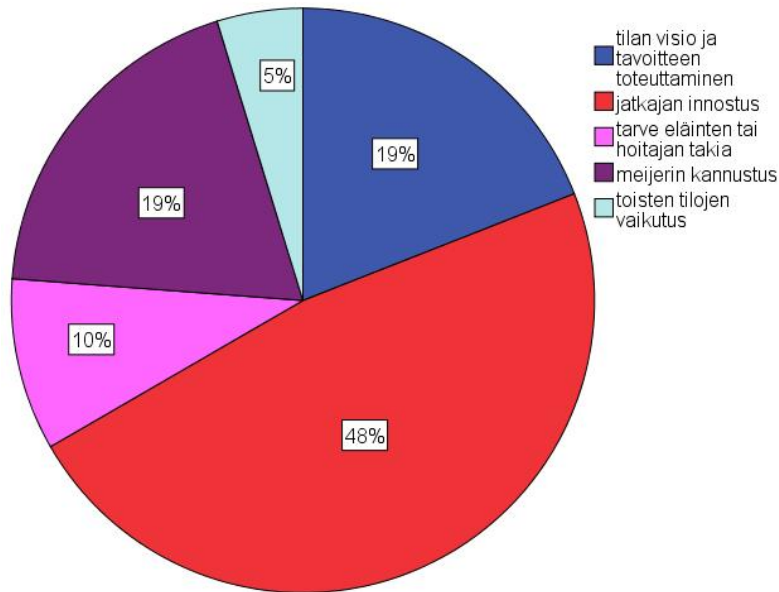
Kuntakohtaisesti tarkasteltuna ainoastaan Suonenjoella nähtiin myös neuvonnan kannustus yhtenä merkittävistä kannustimista tilan kehittämiseen. Vesanto oli kunnista ainoa, jossa osa vastaajista piti toisten tilojen vaikutusta merkittävimpana kannustimena. Rautalammilla ja Karttulassa suurin osa vastaajista uskoi jatkajan innostuksen olevan tärkein kannustin. Tervossa, jossa suurin osa vastaajista aikoo tilan pidon lopettaa (kuviot 18 ja 19), vastaukset jakaantuivat kolmeen kategoriaan. Vastaajista 40% näki tilan vision ja tavoitteen toteutumisen, 40% jatkajan innostuksen ja 20% meijerin kannustuksen merkittävimpana tilan kehittämisen kannalta.

Tilat, joissa eläinten pito jatkuu, näkivät tilan oman vision ja tavoitteen toteutumisen suurimpana kannustimena (kuvio 29). Myös maataloushallinnon ja neuvonnan kannustus koettiin tärkeäksi.

Kuvio 29. Merkittävin kannustin tilan kehittämiseen eläinten pitoa jatkavilla tiloilla.

Jatkajan innostus olisi taas merkittävin kannustin suurimmalle osalle tiloista, joissa eläintenpito loppuu (kuvio 30). Kaikki lopettavat tilat, jotka näkivät tämän suurimpana kannustimena tilan kehittämiseen, olivat vailla jatkajaa. Monet lopettavista tiloista näkivät myös meijerin taholta tulevan kannustuksen tärkeänä. Kukaan lopettavista ei pitänyt neuvonnan kannustusta merkittävimpana tilan kehittämisen kannalta.

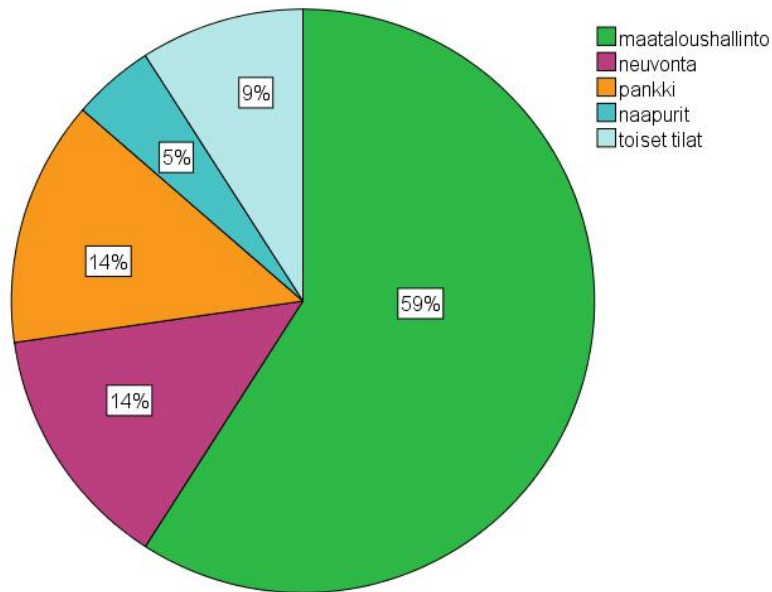

Kuvio 30. Merkittävin kannustin tilan kehittämiseen eläintenpidon lopettavilla tiloilla.

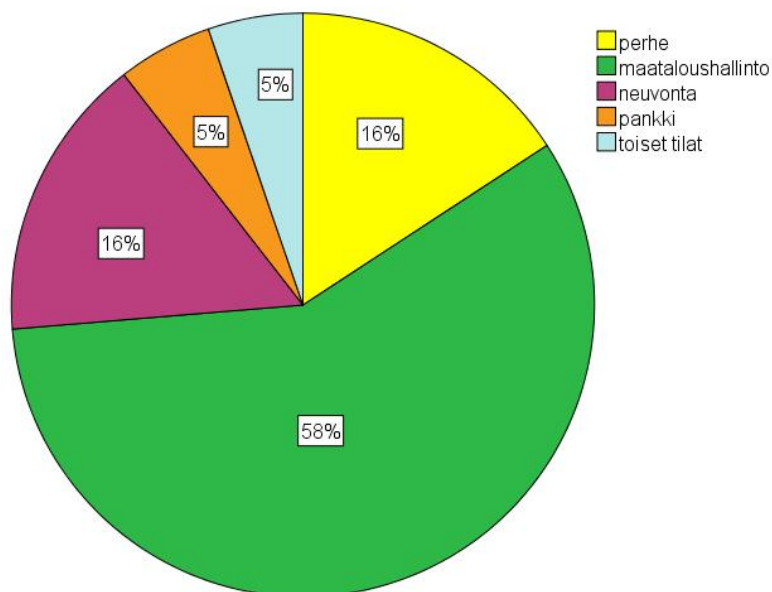
4.6 Tahot, joilta kaivataan tukea tilan kehittämiseen

Kaikki vastaajat toivoivat enemmän tukea tilan kehittämiseen maataloushallinnolta jokaisessa kunnassa. Sinänsä yllättävää oli se, että seuraavaksi eniten kaikki tilat toivoivat tukea neuvonnalta, vaikka neuvonta ei juurikaan tuntunut olevan kenellekään tärkeä motivaation kannalta. Rautalammillä ja Karttulassa seuraavaksi eniten tukea toivottiin juuri neuvonnalta. Karttulassa saman verran vastauksia sai myös omalta perheeltä kaivattu tuki, joka oli myös Vesannon toiseksi yleisin vastaus. Neuvonnan tukea ei kaivattu Suonenjoen ja Tervon tiloilla, jossa vastaavasti huomattavan usea toivoi tukea toisilta tiloilta ja naapureilta. Tämän jälkeen eli kolmanneksi eniten tukea Suonenjoen, Rautalammin ja Vesannon tilat kaipasivat pankilta.

Tarkasteltaessa erikseen eläintenpitoa jatkavien tilojen vastauksia huomataan, että niistä suurin osa kaipaa tukea myös neuvonnalta ja pankilta (kuviot 31 ja 32). Suurin ero lopettaviin tiloihin (kuviot 33 ja 34) löytyy siitä, että jatkavat saavat jo tarvitsemansa tuen perheeltä (ainakaan kukaan ei vastannut, että kaipaasi enemmän siltä taholta tukea). Toisaalta yksikään eläintenpidon lopettavista tiloista ei nähnyt naapuria tahona, jolta kaipaasi tukea enemmän.

Kuvio 31. Jatkavien tilojen tuen tarve.

Kuvio 32. Lopettavien tilojen tuen tarve.

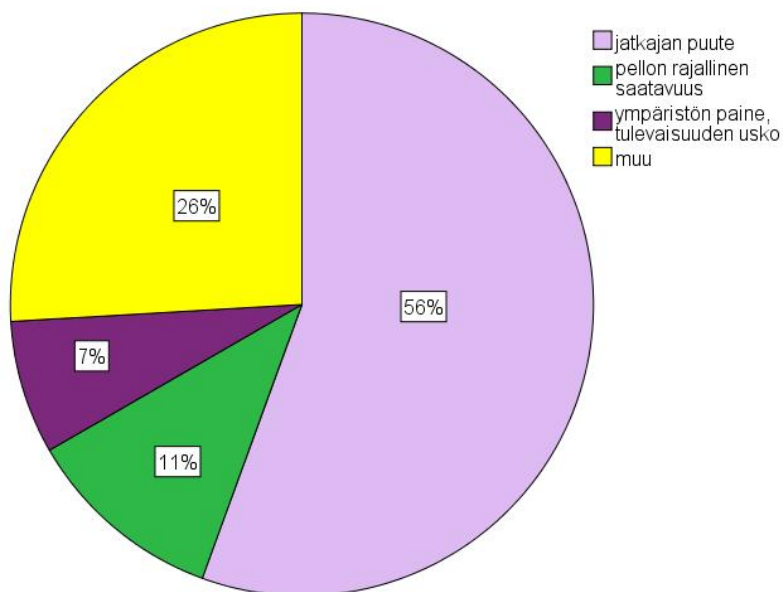
4.7 Syitä tilojen investoimattomuuteen

Syyt investoimattomuuteen kaikkien tilojen antamien vastausten kesken jakautuivat neljän vastausvaihtoehdon välille. Yksikään tila ei vastannut yhden suurimmista syistä investoimattomuuteen olevan pankin vastahankaisuus. Suurin syy kaikkien vastaajien mukaan oli jatkajan puute. Tätä arvoa kuitenkin nostivat

suuresti lopettavien tilojen vastaukset (kuvio 33), sillä jatkavista vain vajaa neljännes piti sitä suurimpana syynä (kuvio 34).

Kuntakohtaisesti tarkasteltuna suurin syy investoimattomuuteen oli jatkajan puute jokaisessa kunnassa. Karttulassa jopa 67% vastanneista oli tätä mieltä, Suonenjoella ja Tervossa 50%, Vesannolla 43 % ja Rautalammilla 36 %. Pellon rajallinen saatavuus vaikuttaa eniten Suonenjoella (25%) ja Vesannolla (29%), kun taas kukaan vastaajista ei pitänyt sitä investoimattomuuden suurimpana syynä Karttulassa ja Tervossa. Ympäristön paineella ja tulevaisuuden uskolla oli vaikutusta investoimattomuuteen Karttulassa (17%), Tervossa (25%) ja Rautalammilla (27%).

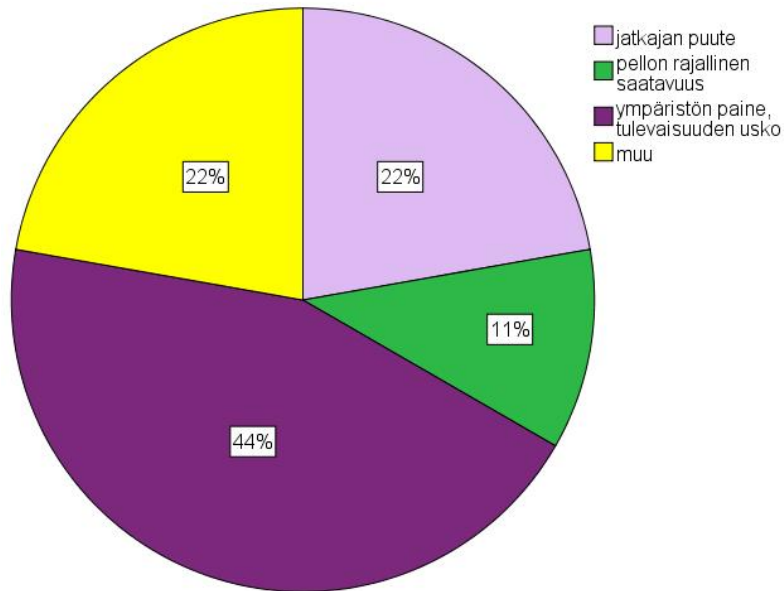
Lopettavien tilojen suurin syy investoimattomuuteen oli siis odotetusti jatkajan puute. Yli neljännes näki syyn investoimattomuuteen olevan jokin muu kuin annetut vastausvaihtoehdot. Avoimeen kohtaan syiksi kertyi muun muassa Eu, huono kannattavuus, pieni tila, yrittäjien oma terveys, työuupuminen ja yleinen suhtautumien maataloutta kohtaan. Pellon rajallinen saatavuus sai yhtä suuren prosentuaalisen vastausmäärän sekä lopettavien että jatkavien tilojen puolelta.

Kuvio 33. Lopettavien tilojen syyt investoimattomuuteen.

Eläintenpitoa jatkavilla tiloilla suurin syy investoimattomuuteen löytyy ympäristön paineesta ja tulevaisuuden uskosta. Myös jatkajan puute vaikuttaa tilojen

investointihalukkuuteen. Avoimen kohdan vastaukset kertoivat vasta toteutetuista suurista investoinneista, jo nykyisellä tasolla saavutetusta hyvästä 1,6 kannattavuuskertoimesta tai päinvastoin, tilan heikosta kannattavuudesta.

Kuvio 34. Jatkavien tilojen syyt investoimattomuuteen.

4.8 Yhteenveto

Vastaajista lopettavien tilojen osuus on suuri (taulukko 4). Kuntakohtaisesti tilanne on huolestuttavin Tervossa, jossa jopa 78 % vastaajista ei usko enää kymmenen vuoden jälkeen pitävänsä lehmiä. Keski-ikä lopettavilla tiloilla ovat selvästi jatkavia suuremmat, muuten tuottajien ikärakenne on koko maan kanssa yhtenevä (Sandhom 2008 [Viitattu 29.11.2009]). Tilakoko tulee kasvamaan, eli jatkavat tilat lisäävät eläinmääräänsä. Keskituotos on Sisä-Savossa korkea 9 100 kg / lehmä verrattuna koko maan vuoden 2008 arvoon (Maidon kokonaistuotanto [Viitattu 23.10.2009]). Navetat ovat iältään vanhoja, monet kuitenkin peruskorjattuja. Monilla tiloilla, jotka tulevat lopettamaan eläintenpidon, on selvästi vähemmän vuokrapeltoja.

Kysyttäessä investoinneista tilanne on huolestuttava Karttulassa ja Tervossa, jossa meneillään olevia investointeja tuotantorakennuksiin tai peltoihin ei ole kenelläkään. Karttulassa ja Rautalammilla kuitenkin myös lopettavilla tiloilla on suunniteltuja investointeja navettaan. Suunniteltujen investointien osalta tilanne

näyttää hyvin positiiviselta jatkavien tilojen suhteen, jossa valtaosalla on suunnitelmia sekä tuotantorakennuksiin että peltoihin.

Taulukko 4. Yhteenveto tiloista kunnittain ja koko Sisä-Savo.

							investointeja nyt:			suunniteltuja investointeja:	
		vastaa- jista	keski-ikä	lehmät nyt (ka/tila)	lehmät tulevai- suudessa (ka/tila)	keski- tuotos	tuotanto- rakennuksiin	peltoihin	koneisiin	navettaan	peltoihin
Karttula:	jatkavat	43 %	41	20	37	9 800	0 %	0 %	67 %	67 %	67 %
	lopettavat	57 %	54	18	0	8 900	0 %	0 %	50 %	25 %	0 %
Rautalampi:	jatkavat	50 %	48	18	21	8 600	29 %	14 %	29 %	57 %	29 %
	lopettavat	50 %	51	12	0	8 500	14 %	14 %	43 %	14 %	29 %
Suonenjoki:	jatkavat	44 %	45	51	101	9 400	100 %	50 %	50 %	75 %	100 %
	lopettavat	56 %	53	19	0	8 100	20 %	20 %	20 %	0 %	20 %
Tervo:	jatkavat	22 %	43	19	20	8 200	0 %	0 %	50 %	50 %	50 %
	lopettavat	78 %	52	18	0	9 100	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Vesanto:	jatkavat	54 %	39	26	54	9 400	50 %	50 %	75 %	63 %	63 %
	lopettavat	47 %	54	20	0	10 000	14 %	14 %	29 %	0 %	29 %
Sisä-Savo:	jatkavat	44 %	43	27	47	9 100	44 %	32 %	40 %	72 %	60 %
	lopettavat	56 %	53	17	0	9 000	7 %	7 %	24 %	3 %	14 %
	kaikki	100 %	48	22	47	9 100	24 %	19 %	32 %	35 %	35 %

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kysely antoi oletettavissa olevan vastauksen; maidontuottajien määrä tulee pienenemään rajusti myös Sisä-Savossa. Kyselyn mukaan yli puolet vastaajista aikoo lopettaa lypsykarjanpidon. Itse Sisä-Savon maidontuotannon kannalta tällä ei kuitenkaan juurikaan ole merkitystä. Tilat, joissa maidontuotantoa jatketaan, kasvattavat lehmämääräänsä reilusti ja keskimääräinen tilakohtainen lehmäluku kaksinkertaistuu verrattuna tämän hetkiseen tilanteeseen (22kpl/tila → 47kpl/tila). Tilakohtainen eläinluku on tällä hetkellä Sisä-Savossa hiukan alhaisempi kuin koko maassa. Kymmenen vuoden päästä arvioitu eläinmäärä vaikuttaa erittäin lupaavalta varsinkin, jos aiemmin työssä esitetyt arviot tuottajamääristä ja tuotannon ja kulutuksen toistensa vastaavuudesta pitävät paikkansa. Kulutushan vaatisi 33 lehmää jokaiselle tuottajalle, mikäli tuottajia olisi enää 9 000 kappaletta (Lehtonen & Pyykkönen 2006, 3).

Tämän hetkiset investoinnit ovat vähäisiä. Positiivista on se, että eläintenpitoa jatkavat investoivat myös tälläkin hetkellä. Investoiminen on nyt aktiivisinta kunnittain Suonenjoella ja Vesannolla, jotka muutenkin ovat Sisä-Savon alueen parhaita maidontuottaja-alueita. Yllättävän harva kuitenkin investoi peltoihin, kun taas oletettua useampi panosti tällä hetkellä koneinvestointeihin. Investointien tämän hetkinen vähyys johtuu todennäköisesti suurelta osin juuri pelosta investoida taantuman aikana.

Merkittävimmät kannustimet tilan kehittämiseen ovat jatkajan innostus sekä tilan oman vision ja tavoitteen toteuttaminen. Jatkavat tilat pitivät myös tarvetta eläinten tai hoitajan takia hyvänä kannustimena kehittämislle. Koska jatkavista tiloista lähes kaikki kasvattavat kymmenen vuoden kuluessa lehmämääräänsä, onkin tämä hyvin odotettavissa oleva vastaus. Lopettavien tilojen kohdalla myös meijerin taholta tuleva kannustus koettiin tärkeäksi tilan kehittämisen kannalta. Erittäin harmillista on se, että kaikki lopettavat tilat, jotka vastasivat jatkajan innostuksen olevan tärkein syy tilan kehittämislle, vastaavat myös lopettavansa tuotannon siksi, ettei heillä ole jatkajaa. Tässä vaiheessa heidät pitäisi saada motivoitumaan jostain muusta eikä vain keskittymään jatkajan puuttumiseen.

Kyselyn antamien vastausten mukaan maataloushallinto on ylivoimaisesti kaikkien vastanneiden kesken se taho, jolta toivottaisiin eniten tukea tilan kehittämiseen. Samoin neuvonnalta kaivataan tukea enemmän. Jatkavat tilat vastaavat haluavansa myös tukea pankilta, mikä on täysin ymmärrettävää investointien toteutuksen osalta. Lopettavien keskuudessa myös omalta perheeltä haluttaisiin tukea enemmän. Tämä voi johtua suoraan siitä, että mahdolliset perilliset eivät ole kiinnostuneita maataloudesta / tuotannon jatkamisesta eivätkä tämän vuoksi myöskään anna tukea tuottajalle. Kannustuksen toivominen omalta perheeltä kertoo myös jotain osaltaan perhesuhteista. Mikäli kotoa saatava tuki jää heikoksi, on työuupumuksen uhka entistä suurempi.

Suurimmaksi syyksi investoimattomuudelle osoittautui odotetusti lopettavien tilojen kohdalla jatkajan puute ja jatkavien tilojen kohdalla ympäristön paine sekä tulevaisuuden usko. Hiukan yllättäen Sisä-Savon alueella harva vastaajista koki peltöjen rajallisen saatavuuden kuitenkin investointeja rajoittavana tekijänä.

Kysely jättää pohdittavaksi monta asiaa Sisä-Savon suunnalle. Saataisiinko maidontuotannosta luopuvat tilat innostumaan esimerkiksi hiehokasvatuksesta? Tällöin maidontuotantoa jatkavat tilat voisivat ulkoistaa sen työn ja keskittyä itse vielä tehokkaammin maidontuotantoon. Entä mitä tekevät lopettavat tilat pelloilleen, kuinka välttyttäisiin hukkapelloilta ja saataisiin ne tehokkaaseen hyötykäyttöön? Myöskin urakoinnin ja palkatun työvoiman käytön vähyydestä jää mietittäväksi, onko sitä saatavilla alueella helposti, olisiko kysyntää ja tarvetta enemmän?

Kysely antoi vastaukset ennalta asetettuihin kysymyksiin onnistuneesti. Tulosten perusteella myös eri maatalouden toimijat voivat pohtia omia mahdollisuuksiaan tukea maatalousyrittäjiä.

LÄHTEET

- Kannattavuuskerroin tuotantosuunnittain 2009 [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön taloustohtori. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito>
- Laatuseloste 9.7.2009 [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana: <http://www.mmmmtike.fi/fi/index/tilastojatietopalvelut/tilastot/laatuselosteet/meijeritilasto.html>
- Lehtonen, H. 2008. Maitokiintiöjärjestelmän päättymisen vaikutukset Suomen maitosektorille. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: MTT taloustutkimus. [Viitattu 21.12.2009]. Saatavana: http://www.smts.fi/mpol2008/index_tiedostot/Esitelmät/es080.pdf
- Lehtonen, H. & Pyykkönen, P. 2006. Maatalouden rakennekehitysnäkymät vuoteen 2013. Helsinki: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT:n selvityksiä 100.
- Maatilatilastollinen vuosikirja 2008. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Helsinki
- Maatilojen ja kotieläinten lukumäärä 1.5.2000-2000. [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tiedotuspalvelukeskus. [Viitattu 4.11.2009]. Saatavana: http://www.matilda.fi/dev60cgi/rwcgi60?server=Rep60_sirppi&report=masp_14_html.rdf&destype=Cache&desformat=HTML&P_ALUEKODI=001&P_ALUETYYPPI=01&P_KIELI=sf&P_VUOSI=2000&webdbversion=3&_www_rw_log_id=1&_www_rw_stime_=568902346&session_id=680308118146&authid=PUBLIC
- Maidon ja kananmunien tuottajahinnat 1995-2008. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana: http://www.mmmmtike.fi/attachments/tikentiedotteidentaulukot2007ja2008/5F45TFe4g/Maidon_ja_kananmunien_reaalihinnat.pdf
- Maidon kokonaistuotanto 2008. 1.10.2009. [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [Viitattu 23.10.2009]. Saatavana: http://www.matilda.fi/pls/portal30/rpportal.matilda_julkaisut.showfile?docid=1202&versio=1254400142&fileid=7310

Maidon maakiintiö alittui 228 miljoonalla litralla. 26.5.2009. [Verkkajulkaisu]. Maaseutuvirasto. [Viitattu 4.11.2009]. Saatavana: <http://www.mavi.fi/fi/index/tietoavirastosta/tiedotteet/tiedotearkisto/maitokiintiot.html>

Maidon tuotanto alueittain 2008/2009. 2.11.2009. [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tiedotuspalvelukeskus. [Viitattu 4.11.2009]. Saatavana: http://www.matilda.fi/pls/portal30/rpportal.matilda_julkaisut.showfile?docid=1202&versio=1257166042&fileid=7710

Maidon tuotantotuki ja maitokiintiöjärjestelmä. 14.10.2009. [Verkkajulkaisu]. Maaseutuvirasto. [Viitattu 4.11.2009]. Saatavana: <http://www.mavi.fi/fi/index/viljelijatuot/maidontuotantotukijamaitokiintiojarjestelma.html>

Maidon tuottajahinta korkeimmillaan viimevuonna 6.3.2009. [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana: http://www.mmmtike.fi/fi/index/tiedotteet/090306_maito_ja_munatilasto.html

Markkinajärjestely ja maitomarkkinat. 24.6.2009. [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriö. [Viitattu 4.11.2009]. Saatavana: <http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maatalous/maatalouspolitiikka/markkinajarjestelytjasentehtavat/maitotuotteet/luelisaa.html>

Meijerimaidon tuotanto 1990- elokuu 2009. 1.10.2009. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 23.10.2009]. Saatavana: http://www.matilda.fi/pls/portal30/rpportal.matilda_julkaisut.showfile?docid=1202&versio=1254400142&fileid=8116

Nautojen lukumäärä 1.5.2009. 30.6.2009. [Verkkajulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [Viitattu 4.11.2009]. Saatavana: http://www.matilda.fi/pls/portal30/rpportal.matilda_julkaisut.showfile?docid=847&versio=1246376234&fileid=7754

Pohjois-Savon maidontuotanto. 2009. [Verkkajulkaisu]. Maito-Savo. [Viitattu 29.11.2009]. Saatavana: <http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/tilastot/2007/maito0008.pdf>

Pyykkönen, P. 2.12.2008. Maatalouden markkinanäkymät. [Verkkajulkaisu]. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. [Viitattu 26.11.2009]. Saatavana: http://www.maaseutu.fi/attachments/verkostoyksikko/5CN7mMSMd/Pyykkonen_021222008.pdf

Pyykkönen, P. 22.9.2009. Maatilojen teknologiavalinnat, töiden organisointi ja vierastyövoima. [Verkkajulkaisu]. Pellervon

taloudellinen tutkimuslaitos. [Viitattu 29.11.2009]. Saatavana:
http://www.mm.helsinki.fi/mmtal/mae/opiskelu/docs/mpol3_luento_22_09_2009_osa2.pdf

Rajaniemi, M. 2008. Suomalaisen maidontuotannon tulevaisuus ja politiikkahaasteet vuoteen 2025 –asiantuntijanäkemyksiä maitosektorin kehityksestä. Helsinki: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT:n selvityksiä 162.

Sandhom, P. 2008. Maidontuotannon tulevaisuuden vaihtoehdot työryhmä: Maitomaa Suomi. [Verkkojulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriö. [Viitattu 29.11.2009]. Saatavana:
http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/tyoryhmamuistiot/2008/5yZm29dRv/trm6_2008_maitoraportti_020708.pdf

Tiken ravintotase 2008. 10.7.2009. [Verkkojulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana:
<http://www.mmmtike.fi/fi/index/tiedotteet/ravintotase2008.html>

Tukeva, A. 2008. Maidontuotannon kannattavuus elintarviketeollisuuden näkökulmasta. [Verkkojulkaisu]. Osuuskunta Maitosuomi. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana:
http://www.maaseutu.fi/attachments/verkostoyksikko/5CN7xfz2M/Tukeva_02122008.pdf

Tuotantotuki, jälkitili ja kiintiömaksu. [Verkkojulkaisu]. Milk Works. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana:
http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMI/Milkworks/Oppimateriaali/alkutuotanto/maidon_tuottajahinta/tuotantotuet_jalkitili_kiintioma_ksu

Turkki, A. 2003. Tuotantoekonomia. Helsinki: Helsingin yliopisto. Taloustieteen laitos.

Yrittäjätulo tuotantosunnittain. 2009. [Verkkojulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön taloustohtori. [Viitattu 11.11.2009]. Saatavana:
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Yrittajatulo_tuotantosunnittain

LIITTEET

Liite 1. Kysely maidontuottajille

Sisä-Savon maitotilojen investointien kartoitus

I Taustatiedot

1. Vastaajan ikä: _____
2. Vastaajan sukupuoli a) mies b) nainen
3. Kuinka monta vuotta olet toiminut maatalouden yrittäjänä? _____
4. Tilalla toimii päätoimisina yrittäjinä _____ henkilöä
5. Tilalla käytetään urakointipalvelua _____ tuntia vuodessa
6. Tilalla on palkattua työvoimaa _____ päivää vuodessa
7. Sukupolvenvaihdon ajankohta:
 - a) ei ajankohtainen, tehty jo vastikään
 - b) ajankohtainen 5 vuoden sisällä
 - b) ajankohtainen yli 5 vuoden päästä
 - d) ei tietoa
8. Oletteko valmiit harkitsemaan tilanne myyntiä ulkopuoliselle?
 - a) kyllä
 - b) ei
9. Tilan sijaintikunta:
 - a) Karttula
 - b) Rautalampi
 - c) Suonenjoki
 - d) Tervo
 - e) Vesanto

II Tilan koko

10. Tilan eläinmäärä tällä hetkellä:
 - a) _____ kpl lehmiä
 - b) _____ kpl hiehoja (6-24kk)
 - c) _____ kpl vasikoita (alle 6kk)
11. Tilan arvioitu eläinmäärä 10 vuoden kuluttua:
 - a) _____ kpl lehmiä
 - b) _____ kpl hiehoja (6-24kk)
 - c) _____ kpl vasikoita (alle 6kk)
12. Tilalla omaa peltoa _____ ha
13. Tilan käyttöön vuokrattua peltoa _____ ha
14. Tilan maitokiintiö: _____ l
15. Karjan keskituotos: _____ kg/lehmä
16. Nykyisen navetan rakennusvuosi: _____
17. Navetan viimeisin laajennus / peruskorjaus tehty vuonna _____

III Toteutusvaiheessa olevat investoinnit (mikäli ei ole meneillään investointeja, siirry kysymykseen 21.)

18. Peltomaahan kohdistuvat investoinnit
 - a) osto

- b) raivaus
 - c) vuokraus
 - d) salaojitus
 - e) ei investointeja peltoon
19. Tilan tuotantorakennuksiin kohdistuvat investoinnit
- a) peruskorjaus
 - b) laajennus
 - c) ei investointeja rakennuksiin
20. Tilan koneisiin kohdistuvat investoinnit
- a) uuden osto
 - b) isompi korjaus
 - c) yhteishankinta
 - d) leasing
 - c) ei investointeja koneisiin

VI Suunniteltuja investointeja (mikäli ei ole suunnitteilla investointeja, siirry kysymykseen 26.)

(Investointeja ovat mm. peltojen, navetan ja rakennusten kunnostamiset, parsipaikkojen lisäykset, uuden koneen hankinta.. yms)

21. Seuraavat investoinnit navetassa ajoittuvat pääsääntöisesti
- a) vuoden sisälle
 - b) viiden vuoden sisälle
 - c) kymmenen vuoden sisälle
 - d) ei tarkempaa tietoa
 - e) ei suunniteltuja investointeja navettaan
22. Mikäli investoidaan navettaan
- a) lisää parsipaikkoja 1-5
 - b) lisää parsipaikkoja 6-15
 - c) lisää parsipaikkoja 16-
 - d) ei lisää parsipaikkoja
23. Suunnitelma on seuraavassa vaiheessa
- a) talouslaskenta
 - b) rakennussuunnitelmien laadinta
 - c) lupien hankinta
 - d) investoinnin toteutus
 - e) muu, mikä: _____
24. Toteutuuko investointi
- a) omana työnä
 - b) omalla työnjohdolla
 - c) kokonaisvaltaisen urakkana
25. Aiotaanko tilalla investoida viiden vuoden sisällä peltoihin eniten
- a) ostamalla uutta
 - b) vuokraamalla lisää
 - c) raivaamalla
 - d) ei investoida
26. Mikä on yksi merkittävin kannustin tilan kehittämiseen
- a) tilan vision ja tavoitteen toteuttaminen
 - b) jatkajan innostus
 - c) tarve eläinten/hoitajan takia
 - d) meijerin kannustus

- e) maataloushallinnon kannustus
- f) toisten tilojen vaikutus
- g) neuvonnan kannustus
- h) pankin kannustus

27. Miltä yhdeltä taholta toivoisit enemmän tukea tilan kehittämiseen

- a) perhe
- b) maataloushallinto
- c) neuvonta
- d) pankki
- e) naapurit
- f) toiset tilat

28. Mikäli ei suunniteltuja investointeja, yksi suurin syy sille on

- a) jatkajan puute
- b) pellon rajallinen saatavuus
- c) ympäristön paine, tulevaisuuden usko
- d) pankin vastahankaisuus
- e) muu, mikä: _____

KIITOS AJASTANNE!

Pyydämme palauttamaan lomakkeen vastauskuoressa 30.10. mennessä.

Muistattehan täyttää yhteystietonne arvontalipukkeeseen!

Liite 2. Oma saatekirjeeni

Arvoisa maidontuottaja

Olen agrologiopiskelija Rautalammilta, opiskelen neljättä vuotta Seinäjoen ammattikorkeakoulun maa- ja metsätalouden yksikössä Ilmajoella. Teen nyt opinnäytetyötäni, jonka aihe on **Maitotilojen investointien kartoitus Sisä-Savon alueella**. Materiaalin työhöni kerään muun muassa lähettämällä tämän ohessa olevan lyhyen kyselyn teille maidontuottajille.

Suoritin maatilaharjoitteluni Rautalammillä Matti Kärkkäisen Peltolan tilalla vuonna 2007. Erikoistumisharjoittelussani olin tämän kesän Rautalammin maaseutusihteerin Hannu Jyrkkäsen ohjauksessa. Vahvat siteeni tänne Savon suunnalle, josta olen kotoisin, takasivat itsestään selvytenä, että haluan tehdä myös opinnäytetyöni tämän seudun hyväksi.

Kartoitan lypsykarjatilojen investointeja ja niiden suunnittelua. Opinnäytetyön tilaaja on Euroiksi – Menestyvä Maatilayritys – hanke, jota toteuttavat ProAgria Pohjois-Savo ja Savonia ammattikorkeakoulu Maito-Savon hallinnoimana. Osuuskunta Maitomaa on luvannut opinnäytetyölle tukensa, ja tarjoaa tuotepalkinnon arvottavaksi kaikkien kyselyyn vastanneiden kesken.

Oheisen kyselyn kysymykset ovat helppoja ja selkeitä, lomakkeen täyttämiseen kuluu noin 10 minuuttia. Valmiiksi maksettu vastauskuori on liitteenä. Vastauksenne **viimeinen postituspäivä** on perjantaina **31.10.2009**. Vastauksenne ovat nimettömiä, arvontaan osallistutte erillisellä arvontalipukkeella.

Arvostan vastauksianne ja kiitän lämpimästi teidän panoksesta opinnäytetyöni suhteen!

Aurinkoista syksyn jatkoa ja voimia arvokkaaseen työhönne!

Niina Hänninen
040-71 61 087

HYVÄ MAIDONTUOTTAJA

OPINNÄYTETYÖN KYSELYTUTKIMUS

Rautalammilta kotoisin oleva Niina Hänninen opiskelee Seinäjoen ammattikorkeakoulussa agrologiksi. Hän suoritti agrologi opintoihin kuuluvan erikoistumisharjoittelun Rautalammin kunnassa kesällä 2009. Opintoihin kuuluu myös opinnäytetyön tekeminen, johon liittyy oheinen kyselytutkimus.

Pohjois-Savon Maito-osaamiskeskus Maito-Savon koolle kutsumana kokoonnuttiin kuluneena kesänä Osuuskunta Maitomaan tiloihin Suonenjoelle pohtimaan Sisä-Savon maa- ja maitotalouden hyvinvointia ja kehittymisnäkymiä. Paikalla olivat edustajat: Maito-Savosta, Osuuskunta Maitomaalta, Sisä-Savon seutuyhtymästä, Pro Agria Pohjois-Savosta sekä Sisä-Savon kunnista. Palaverin yhteenvedossa todettiin että maa- ja maitotaloutta tukevia hankkeita on olemassa, mutta myös uusia keinoja olisi löydettävä Sisä-Savolaisen maa- ja maitotalouden kehittämiseksi ja säilyttämiseksi elinvoimaisena.

Edellä mainittujen kehittämistarpeiden selvittämiseksi Niina Hänninen tekee opinnäytetyön ja siihen liittyvän kyselytutkimuksen maatilojen investoinneista yhdessä Euroiksi Menestyvä Maatilayritys- hankkeen kanssa kaikissa Sisä-Savon kunnissa. Kyselyyn toivotaan kaikkien maidontuotantotilojen vastaavan koska kattava vastaustulos antaa paremman näkemyksen todellisesta tilanteesta.

Syysterveisin:

maaseutusihteeri

Liite 4. Arvonta lipuke

ARVONTALIPUKE

Postittamalla tämän lipukkeen kyselyn mukana vastauskuoressa 30.10.2009 mennessä osallistutte Maitomaan tuotepakettien arvontaan. Kysely ja arvontalipuke käsitellään erikseen, joten kyselyyn vastaatte nimettömänä.

Nimi: _____

Osoite: _____

Puh.: _____

Arvonta suoritetaan viikolla 45, voittajille ilmoitetaan henkilökohtaisesti.

ONNEA ARVONTAAN!